

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України

Студентки 2 курсу бмз групи спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціалізації «Управління банківським бізнесом»

_____

(підпис студента)

Булуй Каріни
Сергіївни

Науковий керівник
канд. екон. наук, МВА

_____

(підпис наукового керівника)

Жураховська
Людмила
Валентинівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук, професор

_____

(підпис Гаранта магістерської програми)

Шульга Наталія
Петрівна

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет ФФО

Кафедра банківської справи

Освітній ступінь Магістр

Спеціальність Фінанси, банківська справа та страхування

Спеціалізація Управління банківським бізнесом

Затверджую

Зав. кафедри

Шульга Наталія Петрівна,

докт. екон. наук, професор

«___» _____ 20__ р.

Завдання

на випускню кваліфікаційну роботу (проект) студентіві

_____ Булуй Каріні Сергіївні _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

_____ Оцінка рівня конкуренції в банківській системі _____

Затверджена наказом ректора від «14» грудня 2020 р. № 3775

2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту) до 22.11.2021р.

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту): розкриття теоретико- методичних засад й розробка практичних рекомендацій щодо напрямків вдосконалення оцінки рівня конкуренції в банківській системі

Об'єкт дослідження: Процес оцінювання рівня конкуренції в банківській системі

Предмет дослідження: Теоретичні, методичні та прикладні основи оцінювання рівня конкуренції в банківській системі

4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано

5. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

Оцінка рівня конкуренції в банківській системі

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ ТА МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України

2.2 Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ З ПОКРАЩАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.

3.1 Досвід зарубіжних країн з оцінки рівня конкуренції в банківській системі

3.2 Розробка рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг досліджуваного банку в банківському секторі України

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Узгодження плану та виконання завдання	02.10.2020	

11. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Відгук наукового керівника на ВКР Булуй К.С.

Жураховська Людмила Валентинівна

чт 02.12.2021 17:38

Кому: Булуй Каріна Сергіївна

У випускній кваліфікаційній роботі Булуй К.С. досліджуються теоретико-методичні засади й розробка практичних рекомендацій щодо напрямків вдосконалення оцінки рівня конкуренції в банківській системі.

Розділ 1 роботи присвячено розкриттю теоретичних та нормативних основ даної теми. Досліджено значну кількість наукових джерел, проведено їх порівняльний аналіз, висловлено власну точку зору.

У Розділі 2 проведено аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України та вироблені практичні рекомендації щодо удосконалення її оцінки. Проаналізовано значний обсяг фінансової звітності банків та інших документів банківської системи України.

У Розділі 3 досліджується досвід зарубіжних країн з оцінки рівня конкуренції в банківській системі. Розроблені рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг досліджуваних банків в банківському секторі України.

ВКР Булуй К.С. є самостійним дослідженням автора. Висновки аргументовано шляхом проведення відповідних розрахунків та узагальнень і проілюстровані значною кількістю таблиць та рисунків. Студентка працювала сумлінно, згідно Календарного плану ВКР, і виконала п'ять варіантів роботи, врахувавши всі зауваження наукового керівника. ВКР Булуй К.С. відповідає вимогам та рекомендується до захисту.

Науковий керівник: доцент кафедри банківської справи
Л.В. Жураховська

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) _____
(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист _____
(ПІБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу (проект)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента _____
(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми) Шульга Н.П. _____
(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри Шульга Н.П. _____
(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 20 ____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ ТА МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ	7
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	19
2.1. Аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України	19
2.2. Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України	28
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ З ПОКРАЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	39
3.1. Досвід зарубіжних країн з оцінки рівня конкуренції в банківській системі	39
3.2. Розробка рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг досліджуваного банку в банківському секторі України	44
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
<i>Додаток А .....</i>	<i>61</i>
<i>Додаток Б.....</i>	<i>62</i>
<i>Додаток В .....</i>	<i>63</i>
<i>Додаток Г.....</i>	<i>65</i>
<i>Додаток Д .....</i>	<i>66</i>
<i>Додаток Е .....</i>	<i>67</i>
<i>Додаток Є .....</i>	<i>70</i>
<i>Додаток Ж .....</i>	<i>71</i>

ВСТУП

Актуальність дослідження. Невід'ємною складовою розвитку ринкових відносин в Україні є адекватна банківська система, від чіткої та злагодженої роботи якої залежить хід державного будівництва, розрахунки, безперервність товарного та грошового обігу, гнучкість грошової системи, міцність національної валюти, розвиток реального сектору економіки та на цій основі зростання добробуту народу. Ще на початку становлення банківської системи урядовими антикризовими програмами на банки як фінансово стійкі інститути покладалася функція «локомотива економічних реформ». Проте реалії вказують на те, що загальне соціально-економічне та політичне становище призвело до нестабільності фінансового ринку, породило процес банкрутства банків.

В умовах економічного спаду ризикованість діяльності банків суттєво підвищується, банківська система функціонує відокремлено від виробничої та торгової сфер і таким чином не виконує належного, з погляду суспільного, поділу праці, функціонального призначення та навантаження. Слід зазначити, що забезпечення конкурентоспроможності окремого банку на фінансових ринках та загалом банківської системи на міжнародному рівні в сучасних умовах залишається однією з найскладніших та невирішених проблем, не розроблених як у теоретичному та методологічному, так і у практичному аспектах. Тому, щоб якомога повніше та докладніше дослідити механізм забезпечення конкурентоспроможності банку, методику її оцінки та зміцнення, необхідно, на наш погляд, з'ясувати сутність цієї категорії, чому і буде присвячена дана робота.

В реаліях сьогодення спостерігається стрімке зростання інтересу з боку науковців до теоретичного обґрунтування питань забезпечення конкурентоспроможності банківських установ. Теоретичні та практичні основи конкурентоспроможності банківської системи розглянули у наукових працях Т. Гірченко [4], С. Гура [8], Н. Гладинець [5], Ю. Заруба [7], О.

Золотарьова [8], В. Коваленко [13; 15], О. Крилій [23], О. Кузьмін [18], М. Литовченко [15], О. Мірошніченко [23; 24], М. Міроненко [22], В. Міщенко [25], Є. Неізнана [26], В. Петрина [5], О. Польова [22], О. Романко [18], О. Руда [29], Л. Чернобай [18], А. Хамідуллін [32], О. Шевцова [14] та інші.

Незважаючи на численні дослідження, присвячені проблематиці конкурентоспроможності, деякі питання, які пов'язані з діяльністю національної банківської системи в умовах невизначеності, що зумовлено кризовими процесами, воєнними діями на Сході країни та пандемією COVID-19, поки залишаються недостатньо висвітленими. Отже, питання управління конкурентоспроможністю банківських установ потребує подальших наукових досліджень, зважаючи на ризики та загрози, які супроводжують її функціонування у сучасних соціально-економічних та політичних умовах.

Мета роботи (проекту): розкриття теоретико-методичних засад й розробка практичних рекомендацій щодо напрямків вдосконалення оцінки рівня конкуренції в банківській системі

Для виконання мети були поставлені такі **завдання:**

1. Дослідження теоретичних основ конкуренції в банківській системі та методологічних засад її оцінювання.
2. Проведення аналізу факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України.
3. Проведення оцінки рівня конкуренції в банківській системі України.
4. Аналіз досвіду зарубіжних країн з оцінки рівня конкуренції в банківській системі.
5. Розробка рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг досліджуваного банку в банківському секторі України.

Об'єкт дослідження: процес оцінювання рівня конкуренції в банківській системі.

Предмет дослідження: теоретичні, методичні та прикладні основи оцінювання рівня конкуренції в банківській системі

Методи дослідження: за допомогою методу теоретичного узагальнення досліджувалася наукова теоретична база дослідження. Методи статистичного аналізу, метод оцінки, методи дедукції та індукції та метод порівняння застосовувалися під час дослідження конкурентного середовища банківських установ та показників фінансово-господарської діяльності. Метод синтезу та аналізу – для визначення особливостей методології аналізу банківської діяльності в умовах розвитку конкуренції. Метод статистичного аналізу та прогнозування – для оцінки загальної позиції банку на ринку та виявлення можливостей для його подальшого розвитку.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання рівня конкуренції в банківській системі України; офіційні дані Національного банку України; рекомендації Базельського комітету, фінансова звітність банків; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані рекомендації можуть бути використані банками України для підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг в банківському секторі України.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Основні результати наукового дослідження знайшли відображення у статті «Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України», що опублікована в збірнику наукових статей студентів КНТЕУ .

Апробація: Окремі результати дослідження також були висвітлені в доповіді «Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України» на Студентській науковій конференції «Фінансові послуги та сучасні тренди їх запровадження» (Київ, КНТЕУ, 17 листопада 2021 р.).

Структура роботи: робота викладена на 75 сторінках, складається зі змісту, вступу, трьох основних розділів, висновків та пропозицій, а також списку використаних джерел, який налічує 51 джерело та 9 додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ ТА МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

Термін «конкуренція» як економічне поняття пов'язують з німецьким словом «konkurrenz», а інші – з англійським словом «competition». Однак більшість науковців вважають джерелом походження цього поняття латинське слово «conculō».

З одного боку, це означає синтез та взаємопроникнення, а з іншого боку - зіткнення, відображення процесу взаємодії. Така інтерпретація терміна «конкуренція» була основною в економічній літературі, проте не було зазначено, хто вперше ввів це поняття [29, с. 3].

Правове регулювання банківської діяльності здійснюється на основі Конституції України, законодавчих та правових державних актів, зокрема Закону України «Про банки і банківську діяльність» [38] та Закону України «Про Національний банк України» [39].

Сьогодні конкурентоспроможність банків та вітчизняної банківської системи є невід'ємною частиною ефективної діяльності та покращення суспільного добробуту. Підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність банків та вітчизняної банківської системи» в науковій літературі досліджуються нами в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність банків та вітчизняної банківської системи» у науковій літературі*

Автор / Джерело	Підхід до визначення
О. Мірошниченко, О. Крилій [23, с. 88]	Конкурентоспроможність у банківській галузі розглядається як ієрархічна система, що включає конкурентоспроможність банківських продуктів, банків та банківської системи загалом.

М.О. Литовченко та С.М. Татяніна [19, с. 429]	Конкурентоспроможність банків – це їх здатність ефективно функціонувати в банківському середовищі.
О. В. Золотарева та С.О. Гура [8, с. 37]	Конкурентоспроможність банку як відносний динамічний показник, що дозволяє оцінити співвідношення вартісних та якісних характеристик порівняно з конкурентами та розрахувати рівень інтегрованої конкурентоспроможності на основі цього
Гладинець і В.В. Петрина [5, с. 817]	Конкурентоспроможність банків полягає у здатності фінансових установ вести ефективну господарську діяльність та мати на меті досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах конкурентного ринку.
В.І. Міщенко [25, с. 12]	Ефективне забезпечення конкурентоспроможності шляхом визначення критеріїв та напрямків збільшення капіталізації банків
Р.Л. Кльоба [11, с. 201]	Конкурентоспроможністю банків є здатність фінансових установ вести ефективну підприємницьку діяльність та досягати практичного та вигідного продажу послуг на висококонкурентних ринках.
Є.В. Неізнана [26, с. 209].	Конкурентоспроможність банків відображає ступінь успіху банку на конкурентному ринку, забезпечуючи можливість зберігати та розширювати свої позиції на ринку, ефективно використовувати та отримувати за умови помірної ризику прибуток у розмірі, не нижче ніж відповідний показник конкурентів
О. Шевцова [14, с. 102].	Досягнення конкурентної позиції банків базується на моделі стратегічного інноваційного розвитку

*Складено автором за джерелами [5], [8], [11], [14], [19], [23], [25], [26].

Як видно з таблиці 1.1, серед вчених немає єдиної думки щодо тлумачення цього поняття. Для банківського сектору конкурентоспроможність часто відповідає стабільності.

Так, О. Мірошніченко та О. Крилій заявляють, що конкурентоспроможність у банківській галузі розглядається як ієрархічна система, що включає конкурентоспроможність банківських продуктів, банків та банківської системи загалом [23, с. 88]. Відносини між рівнями ієрархії діалектичні: вони характеризуються взаємозалежністю - необхідно забезпечити конкурентоспроможність об'єктів на нижчих рівнях ієрархії та таким чином конкуренцію об'єктів вищого рівня. Одночасно існує

можливість набувати специфічні характеристики незалежно один від одного [23, с. 88].

О. В. Золотарева та С.О. Гура визначають конкурентоспроможність банку як відносний динамічний показник. Це дозволяє оцінити співвідношення вартісних та якісних характеристик порівняно з конкурентами та розрахувати рівень інтегрованої конкурентоспроможності на основі цього [8, с. 37].

Згідно з дослідженнями М.О. Литовченко та С.М. Татяніної, конкурентоспроможність банків - це їх здатність ефективно функціонувати в банківському середовищі. Це досягається постійним використанням інновацій для формування конкурентних переваг для товарів і послуг на ринку, досягнення прибутковості в майбутньому та фінансової стабільності, враховуючи соціальні аспекти діяльності банків та загальну економічну ситуацію [19, с. 429].

Н.Ю. Гладинець та В.В. Петриною зазначається, що конкурентоспроможність банків від здатності цих фінансових установ вести ефективну підприємницьку діяльність та досягати практичного та вигідного продажу послуг на конкурентних ринках. Водночас створення та впровадження конкурентоспроможних послуг є загальним показником стабільності банку на фінансових ринках у процесі фінансових, технологічних результатів та ефективного використання людських ресурсів [5, с. 817].

В.І. Міщенко досліджуючи ці питання визначає ефективне забезпечення конкурентоспроможності шляхом визначення критеріїв та напрямків збільшення капіталізації банків [25, с. 12]. Є.В. Неізнана виокремлює маркетингові канали забезпечення конкурентоспроможності банків [26, с. 209].

А.В. Хамідулін акцентує увагу на регіональних аспектах забезпечення конкурентоспроможності банків [32, с. 79]. О. Шевцова наголошує, що

досягнення конкурентної позиції банків має базуватися на моделі стратегічного інноваційного розвитку [14, с. 102].

Отже, можна погодитися із наступним загальним визначенням Р.Л. Кльоби: «Конкурентоспроможність банку – це здатність фінансової установи вести ефективну господарську діяльність та мати на меті досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах конкурентного ринку. Водночас створення та реалізація конкурентоспроможних послуг є узагальнюючим показником стійкості банку на фінансовому ринку у процесі ефективного використання фінансового, науково-технічного та кадрового потенціалу» [11, с. 201].

Слід підкреслити, що конкурентоспроможність банку є показником ефективності діяльності банку. Вітчизняні банки повинні постійно модернізувати існуючі підходи до управління конкурентоспроможністю своєї діяльності, щоб утримувати конкурентні позиції. Виходячи з цього, концептуальні положення стратегічного управління конкурентоспроможністю банків повинні базуватися на всебічному вивченні питань банківської діяльності в умовах конкуренції на ринках, що зумовлено також високим динамізмом ведення банківського бізнесу.

Також дуже слушним є визначення Є.В. Неізвєстної, що конкурентоспроможність банків є складною та інтегрованою рисою його діяльності. Він відображає ступінь успіху банку на конкурентному ринку, забезпечуючи можливість зберігати та розширювати свої позиції на ринку, ефективно використовувати та отримувати за умови помірному ризику прибуток у розмірі, не нижче ніж відповідний показник конкурентів [26, с. 209].

Вітчизняний банківський сектор з моменту заснування пройшов довгий і складний шлях. Проте деякі банки з ряду причин не змогли досягти прийняттого рівня конкурентоспроможності серед вітчизняних фінансових установ, не кажучи вже про їхню позицію на міжнародній арені. Однією з об'єктивних причин є коротка історія українських комерційних банків.

Сучасний стан розвитку банківської системи України пов'язаний з певними проблемами в економіці, дією макро- та мікрофакторів на загальних фінансових ринках. У таблиці 1.2 наведено характеристику основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність українських банків.

Таблиця 1.2

Чинники, які впливають на конкурентоспроможність банків України*

Чинники	Характеристика
Структурні дисбаланси економіки України	Зменшення реального сектору економіки та прискорення інфляції фактично призводять до зниження доходів та споживання. Збільшується частка відтоку української економіки на оборону. Розвиток фінансового сектору супроводжується різким падінням банків, зниженням депозитної бази та пропозиції кредитів. У 2015 році амортизація капіталу переважила інвестиції. Заощадження зосереджені у фінансових установах, уряді та домашніх господарствах. Спрямованість сировини на промислове виробництво, підвищена вразливість до макроекономічних потрясінь; «хронічний» платіжний дисбаланс; залежність від імпорту
Чинники макросередовища функціонування банків	Промислове виробництво; зміцнення суб'єктів господарювання; рівень життя населення України; ступінь розвитку фондового ринку; посилення зовнішньоекономічної діяльності українських компаній; розвиток спіралі інфляції, рівні безробіття.
Чинники мікросередовища функціонування банків	Швидкість і терміни розвитку банку для конкретного бізнес-напряму або бізнес-циклу конкретного банківського продукту. Товарна політика, включаючи політику асортименту та обсягу. Цінова політика (розбивка та диференціація цін, балансування цін); політика збуту (організація збутової мережі); комунікаційна політика (власне збут, реклама, зв'язки з громадськістю, стимулювання збуту); розробка та впровадження клієнтоорієнтованої корпоративної стратегії .

*Примітка: складено автором за джерелом [15, с. 456]

Важливо зауважити, що банківська конкуренція є видом ринкової конкуренції. Визначаючи механізм забезпечення конкурентоспроможності фінансової установи, загалом доцільно комплексне визначення суті поняття «конкурентоспроможність». Слід також зазначити, що конкурентоспроможність банку не може розглядатися без конкурентоспроможності його продуктів та послуг. Між ними існує тісний взаємозв'язок, і вони визначають розвиток один одного (рис. 1).

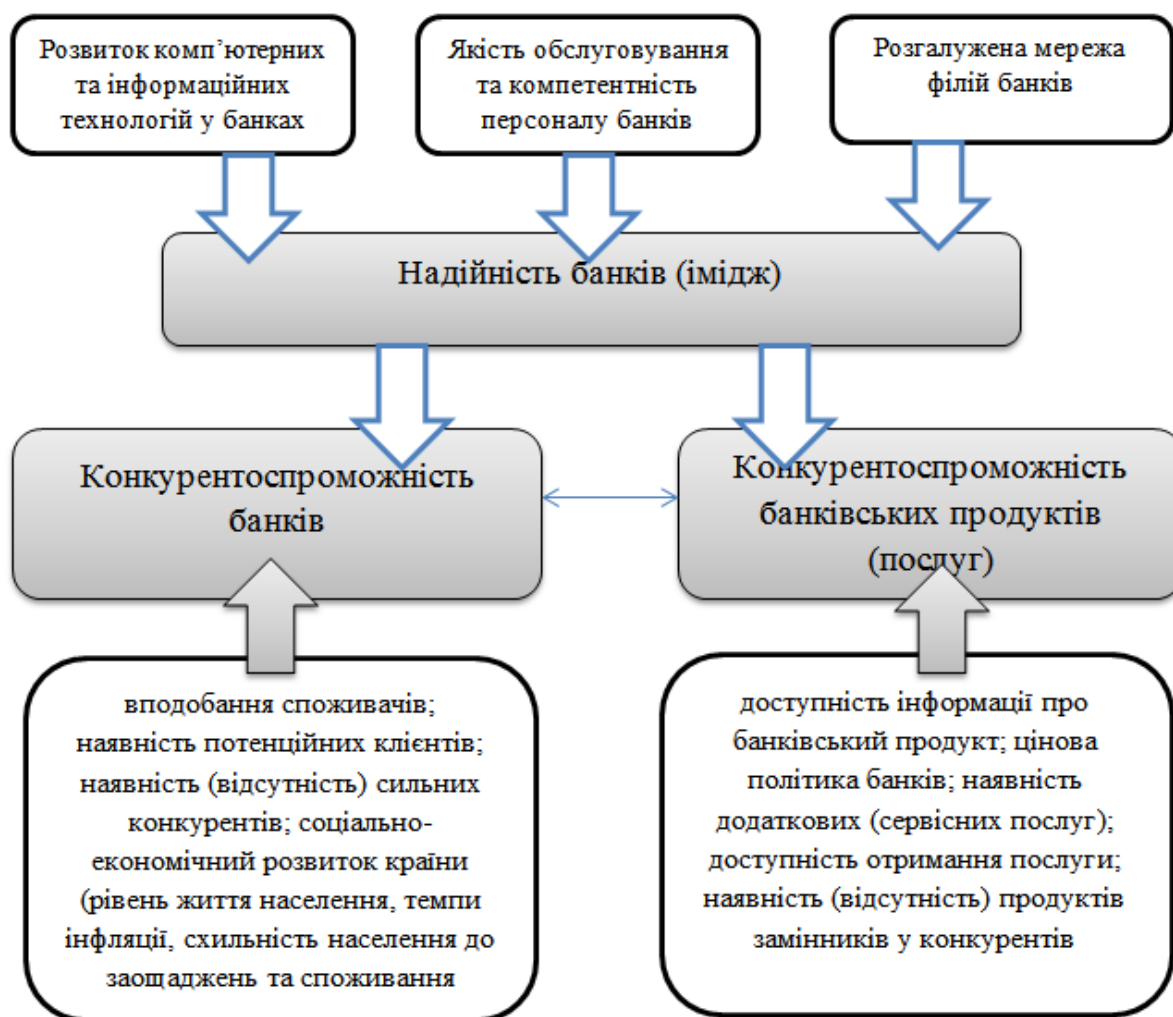

Рис. 1.1. Критерії конкурентоспроможності банків, банківських продуктів*

*Примітка: складено автором за джерелом [13]

Одним з основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність вітчизняних банків, є концентрація капіталу. Підвищена економічна концентрація може послабити конкуренцію, оскільки зменшить кількість конкурентів у результаті злиття та поглинання банків. І побічно, в результаті відкритого чи таємного змови між банками, що залишилися після злиття.

Основні показники банківського сектору України, структура секторубанківських послуг, банківські активи, фінансові результати та капітал за даними Національного банку України подано у Додатку А, Б, В.

Існує три рівні банківської конкуренції, залежно від складу конкуруючих суб'єктів [22, с. 157]:

1. Конкуренція між комерційними банками. Рівень та ступінь її значною мірою визначаються співвідношенням універсальних банків та спеціальних банків. Існує протилежний зв'язок. Чим вищий рівень спеціалізації у банківському секторі, тим нижчий рівень конкуренції. Логічно зробити висновок, що на рівні росту універсалізації посилюється конкуренція, оскільки вирішальною тенденцією в банківському секторі є зростання банківської універсалізації.

2. Конкуренція між комерційними банками та небанківськими кредитно-фінансовими установами, включаючи ломбарди, пенсійні фонди, інвестиційні фонди та кредитні установи.

3. Конкуренція між комерційними банками та нефінансовими установами (відділення зв'язку у сфері грошових переказів, торгові компанії, що продають товари за кредитами, структури, що випускають та обслуговують платіжні картки тощо).

Фінансові конгломерати виникають внаслідок універсалізації комерційних банків та посилення конкуренції на банківському ринку. На кожному рівні можна розрізнити два підрівні банківської конкуренції [29, с. 3]:

- індивідуальна конкуренція, в якій змагаються окремі кредитні установи;

- групова конкуренція, в якій змагаються групи кредитних установ.

Залежно від пріоритету суб'єктів ринку, що беруть участь у конкуренції [29, с. 3]:

- конкуренція продавців - конкуренція кредитних установ за найбільш вигідні умови продажу;

- конкуренція покупців - конкуренція між наявними та потенційними клієнтами за найкращі умови доступу до банківських продуктів.

Хоча ці два типи конкуренції співіснують, їх взаємозв'язок може бути різним і залежить від ринкової сили продавця та покупця. На ринку продавців банки мають можливість в першу чергу диктувати своїм клієнтам

умови через незадоволений попит або ринкову монополію. На таких ринках домінує конкуренція покупців. І навпаки, на ринку покупців домінує конкуренція продавців [7].

Конкурентоспроможність та прибутковість банку залежить від ефективності самого банку та, в тому числі, від ефективного використання власних та запозичених коштів.

Щоб досягти оптимального рівня, потрібно:

- систематичне ефективне управління активами та пасивами;
- побудова оптимальної структури активів;
- оптимізація доходів та витрат.

Аналіз конкурентоспроможності є важливим комплексним завданням, оскільки кожен аспект банківської діяльності має вплив на загальні показники і його потрібно враховувати.

Слід зазначити, що конкурентоспроможність банку доцільно визначати за моделлю формування його конкурентних переваг [23] (рис.1.2).

1. На першому етапі аналізується поточна конкурентна стратегія банку, критично досліджується на основі цілей банку та його позиції на ринку банківських послуг, і визначаються ключові фактори конкуренції.

2. На другому етапі проводиться аналіз кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку щодо функціонування банків, виявляються найважливіші показники та враховуються соціальні та економічні умови в країні. Визначаються сучасні тенденції, їх важливість та потенційний вплив на ринки фінансових послуг та банки.

3. Третій етап оцінює конкурентоспроможність банку. Він базується на аналізі організаційно-ділових, фінансово-економічних, технічних, науково-технічних та людських ресурсів та характеристик здатності банку нарощувати його конкурентоздатність, що зумовлюється посиленням технологічного та інноваційного лідерства на фінансовому ринку.

4. Четвертий етап оцінює вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на формування конкурентної переваги банку. На цьому етапі розвитку

банківської системи акціонерам необхідно постійно контролювати зовнішнє та внутрішнє середовище банку, щоб швидко змінити вагову категорію конкурентних переваг банку.

5. П'ятий етап визначає найважливіші стратегії розвитку та удосконалення конкурентних переваг.

6. Шостий етап - формування, збільшення, впровадження та підтримка конкурентних переваг у існуючій стратегії банку з урахуванням конкурентоспроможності банку.

7. Сьомий етап - впровадження розроблених стратегій, оцінка конкурентоспроможності банків та необхідні корективи у відповідь на зміни у зовнішньому середовищі.

Слід зазначити, що загалом єдиної методики оцінки конкурентоспроможності банків та банківських послуг поки що не розроблено. Це пов'язано зі складністю та різноманітністю асортименту продуктів більшості банків. Основні методи оцінки рівня конкурентоспроможності банківських послуг розраховані на інші сфери економіки. Тому на основі вивчення існуючих наукових підходів до групування методів дослідження весь комплекс методів оцінки конкурентоспроможності банку можна систематизувати таким чином: матричний, графічний, індексний, аналітика та аналіз, комплексний, експертний [23, с. 159](рис. 2).

Матричний метод оцінки конкурентоспроможності банку заснований на використанні матриці, таблиці елементів, впорядкованих у рядки та стовпці. Хоча оцінити загальний рівень конкурентоспроможності банку в такий спосіб не представляється можливим, він дає можливість проаналізувати певні аспекти діяльності банку, операційне середовище та ринкову позицію та визначити основний напрямок подальшого розвитку.

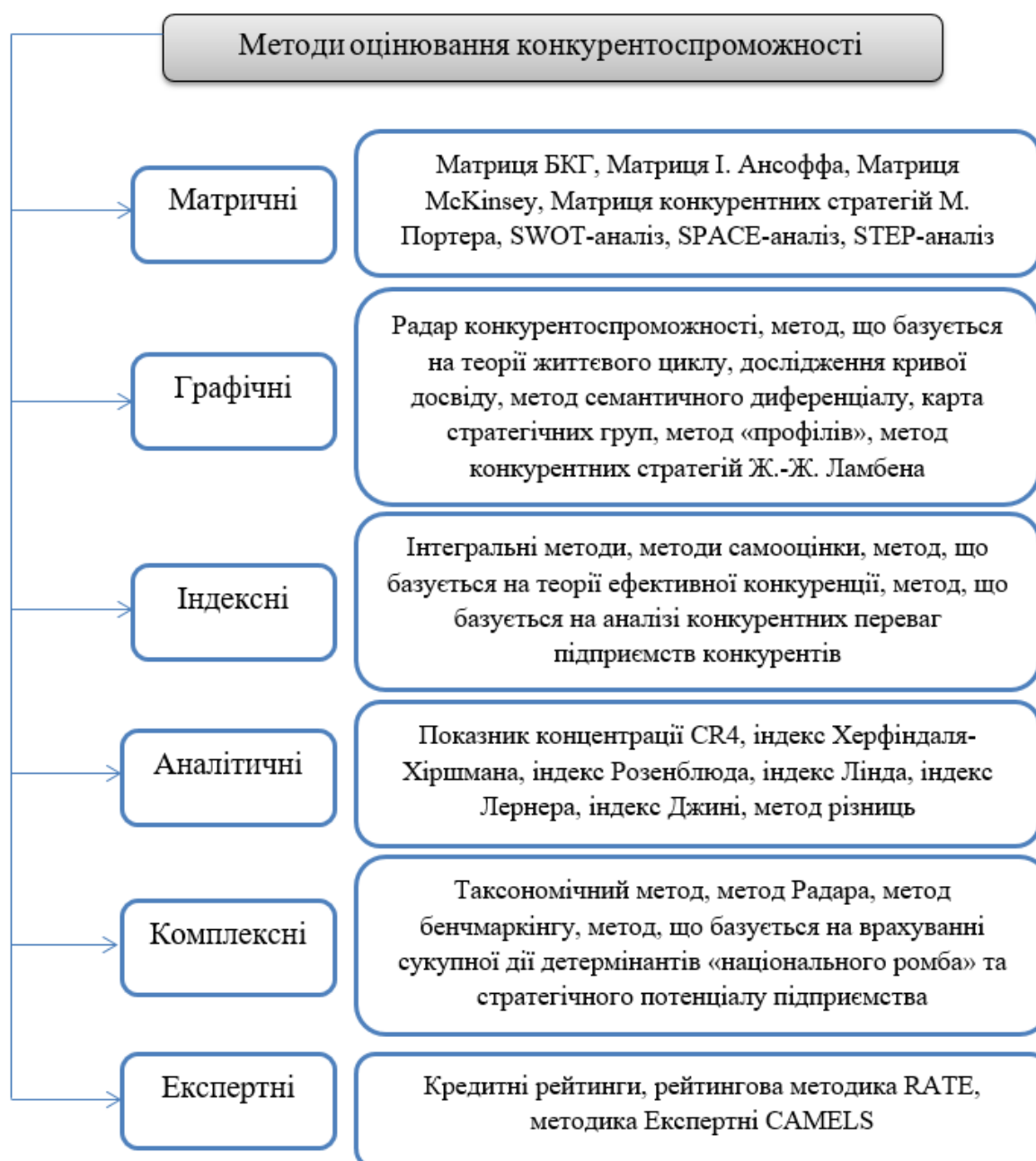

Рис. 1.2. Методи оцінювання конкурентоспроможності банку*

*Примітка: складено автором за джерелом [31]

Поширене використання графічних методів оцінки конкурентоспроможності компанії. Графічні методи дозволяють використовувати графічні об'єкти (малюнки, графіки, діаграми тощо), щоб досягти досить високих рівнів загальних висновків у динаміці. Загалом, переваги використання графічних методів для оцінки конкурентоспроможності банку відносно прості і зрозумілі, але використання

цих методів не позбавлене деяких недоліків. Зокрема, графічний метод оцінки конкурентоспроможності не може встановити загальну вартість показників конкурентоспроможності банку або передбачити майбутні зміни конкурентоспроможності.

Індексні методи складніші при оцінці конкурентоспроможності банків. Впровадження індексних методів зазвичай здійснюється в кілька етапів. Основою порівняння може бути галузевий показник, банківський показник лідера ринку або ретроспективний показник банку.

Аналітичні або обчислювальні методи оцінки конкурентоспроможності банку базуються на здійсненні розрахунково-аналітичних операцій з використанням вхідних даних. У цьому випадку, залежно від конкретного аналітичного методу, застосування цих методів може включати як прості арифметичні операції, так і досить складні обчислення (Додаток Д).

Вітчизняні вчені [18] зосереджуються на аналізі всього спектру найважливіших параметрів компанії, тому вони називають це найбільш ретельним способом оцінки конкурентоспроможності. Перевага такого методу полягає в тому, що отримується найбільш достовірна та точна інформація про конкурентоспроможність компанії, її переваги та «вузькі місця» найширшого переліку порівняльних переваг. Однак жоден із світових науково визнаних показників не в змозі повністю виміряти рівень конкуренції на фінансових ринках [31].

Таким чином, в даному розділі ми здійснили огляд поняття «конкурентоспроможності банку» на основі праць вітчизняних та зарубіжних науковців, проведено порівняльний аналіз та відзначено щодо відсутності єдності у підходах вітчизняних науковців до визначення даного поняття. Ми також дослідили чинники, які впливають на конкурентоспроможність банків України, та відзначили, що такими чинниками є структурні дисбаланси економіки України; чинники макросередовища функціонування банків; чинники мікросередовища функціонування банків.

Також ми розглянули критерії конкурентоспроможності банків та банківських продуктів та дійшли висновку, що процес оцінки конкурентоспроможності банку повинен включати такі фактори: визначення потреб клієнтів та набору банківських послуг, які повинні їх задовольнити; аналіз елементів послуг (їх життєвий цикл, ключові кількісні та якісні характеристики, які потрібно адаптувати до мінливих потреб клієнтів); систематичний аналіз ринку банківських послуг та розрахунок рівня конкурентоспроможності власну та конкурентів, що безпосередньо впливає на репутацію банку та продажі продуктів (послуг); визначення системи управління та контролю цих процесів.

Дослідивши методи оцінювання конкурентоспроможності банку, ми відмітили, що досі не розроблено єдиної методології оцінки конкурентоспроможності банків та банківських послуг. Тому при загальній класифікації методів оцінювання виділяють наступні: матричний, графічний, індексування, аналітичний, комплексний, експертний.

У процесі дослідження ми зіштовхнулись з такими проблемами: дуже багато джерел на тему конкурентоспроможності банків та банківської системи, але відсутня єдина точка зору у авторів, не вистачає документів з нормативно-правового регулювання з питання, що досліджується. Таким чином, вважаємо, що однією з найактуальніших проблем на цьому етапі розвитку української банківської системи є приведення наявної нормативно-правової бази у відповідність з умовами, які існують на даний час в країні та на міжнародних фінансових ринках, а також розробка концептуальних механізмів забезпечення конкурентоспроможності банків та їх продуктів, у тому числі шляхом активного впровадження інновацій у цій галузі.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України

Своєчасна та об'єктивна оцінка факторів формування конкурентоспроможності банку дозволяє розробити ефективну систему управління. Фактор— «...умова, рушійна сила будь-якого процесу» [8].

У процесі вивчення та оцінки конкурентоспроможності банку необхідно не тільки розуміти суть і характер цього поняття, але і в обов'язковому порядку вивчати фактори, які тою чи іншою мірою можуть впливати на його діяльність. Отже, фактори конкурентоспроможності банку - це умови, що визначають його реальну та потенційну здатність протистояти конкуренції на конкретному ринку протягом фіксованого проміжку часу на основі адаптації до впливу певних зовнішніх факторів, конкурентоспроможності продуктів та ефективного управління ресурсами для забезпечення стійкості [23, с. 83].

Фактори конкурентоспроможності розглядаються у вигляді системи за наступними рівнями [23, с. 88]:

- фактори впливу на конкурентоспроможність банківських продуктів;
- фактори впливу на конкурентоспроможність банків;
- фактори впливу на конкурентоспроможність загалом банківської системи.

1. Фактори впливу на конкурентоспроможність банківських продуктів. Найважливішим фактором, що впливає на конкурентоспроможність банку, є рівень конкурентоспроможності його банківських продуктів. Ці фактори також визначають позиції банку на ринку. Конкурентоспроможність банківського продукту визначається як здатність конкурувати з подібними

продуктами на фінансових ринках. Ця концепція є складною, оскільки конкурентоспроможність банківських продуктів не вважається характеристикою конкретної діяльності банку. Цей набір має деякі специфічні характеристики, які дозволяють товару бути конкурентоспроможним на ринку. Основні фактори, які мають вплив на конкурентоспроможність банківських продуктів це в тому числі цінові та якісні показники продукту, який банк пропонує клієнту [16].

Фактори впливу на конкурентоспроможність банківських продуктів знаходяться в прямій залежності від методів конкуренції [23, с. 83]:

Цінова конкуренція зумовлює пропозицію продуктів зі зниженою ціною або нижчою вартістю послуг, що може використовуватися як засіб проникнення на ринок, як бар'єр проти входу нових конкурентів та як відповідь на дії конкурентів. Ціна відносно банку це форма вияву його вартості, яка встановлюється з урахуванням собівартості, планової норми прибутковості та з урахуванням ринкових факторів, відносно споживача ціна - ступінь корисності цього продукту з урахуванням вартість його споживання. Ціна як фактор конкурентоспроможності може виступають не тільки як внутрішній фактор, а також у вигляді інструментів впливу на навколишнє середовище. В цьому випадку зміни цін призводять до перегляду цін іншими учасниками ринку, що вплине на кінцевих користувачів.

Нецінова конкуренція заснована на перевазі та особливості продуктів в порівнянні з конкурентами. Це пов'язано з характеристиками продукції, умовами продажу та положенням на ринку. Неціновий фактор конкурентоспроможності банківських продуктів пов'язаний із застосуванням різних методів заохочення клієнтів, які не беруть безпосередньої участі у зміні цін, таких як якість, реклама, покращення послуг, розширення сфери застосування та комплексні послуги. Існує багато обмежень щодо фіксації цін, тому в умовах загострення конкуренції потрібно звернути увагу на інші фактори, ніж цінова конкуренція (рис. 2.1).

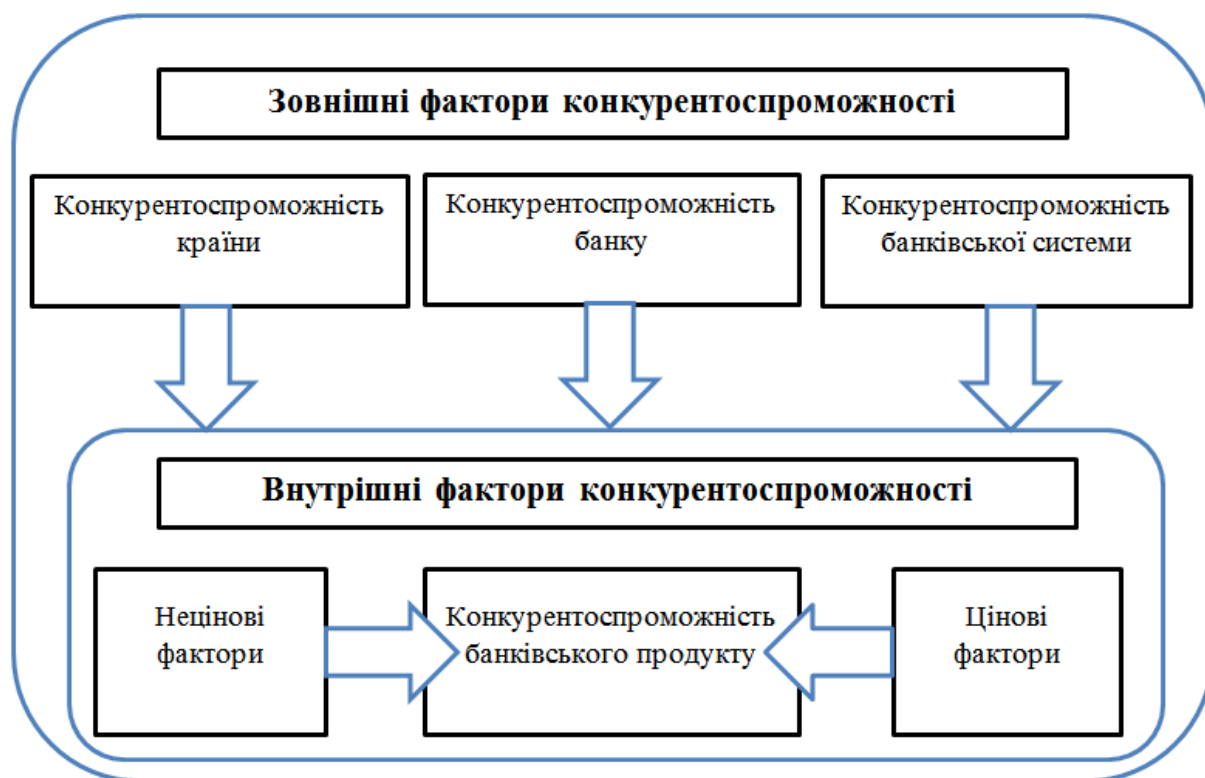

Рис.2.1. Фактори конкурентоспроможності банківського продукту*

*Примітка: складено автором за джерелом [23]

2. Фактори впливу на конкурентоспроможність банку безпосередньо залежать від конкурентоспроможності банківських продуктів і одночасно впливають на них. Більшість дослідників, які аналізують конкурентоспроможність банків, поділяють фактори на дві групи - зовнішню та внутрішню. Наприклад, Ю.О. Заруба розглядає такі методи класифікації:

«Зовнішні фактори: ефективність державно-правового механізму, загальноекономічна ситуація, стан фінансового ринку та розвиток світової економіки. Внутрішні фактори: якість менеджменту, розвиток технологій, організаційна структура, продуктова та цінова політика, функціональна спрямованість, впровадження інновацій, інфраструктурне забезпечення, рівень капіталу та ресурсну базу, фаза еволюції банку, якість активів, конкурентна позиція, управління ризиками, комерційні зв'язки, рівень прибутковості» [7, с. 119].

Вплив кожної групи факторів на конкурентоспроможність банку подано на рисунку 2.2.

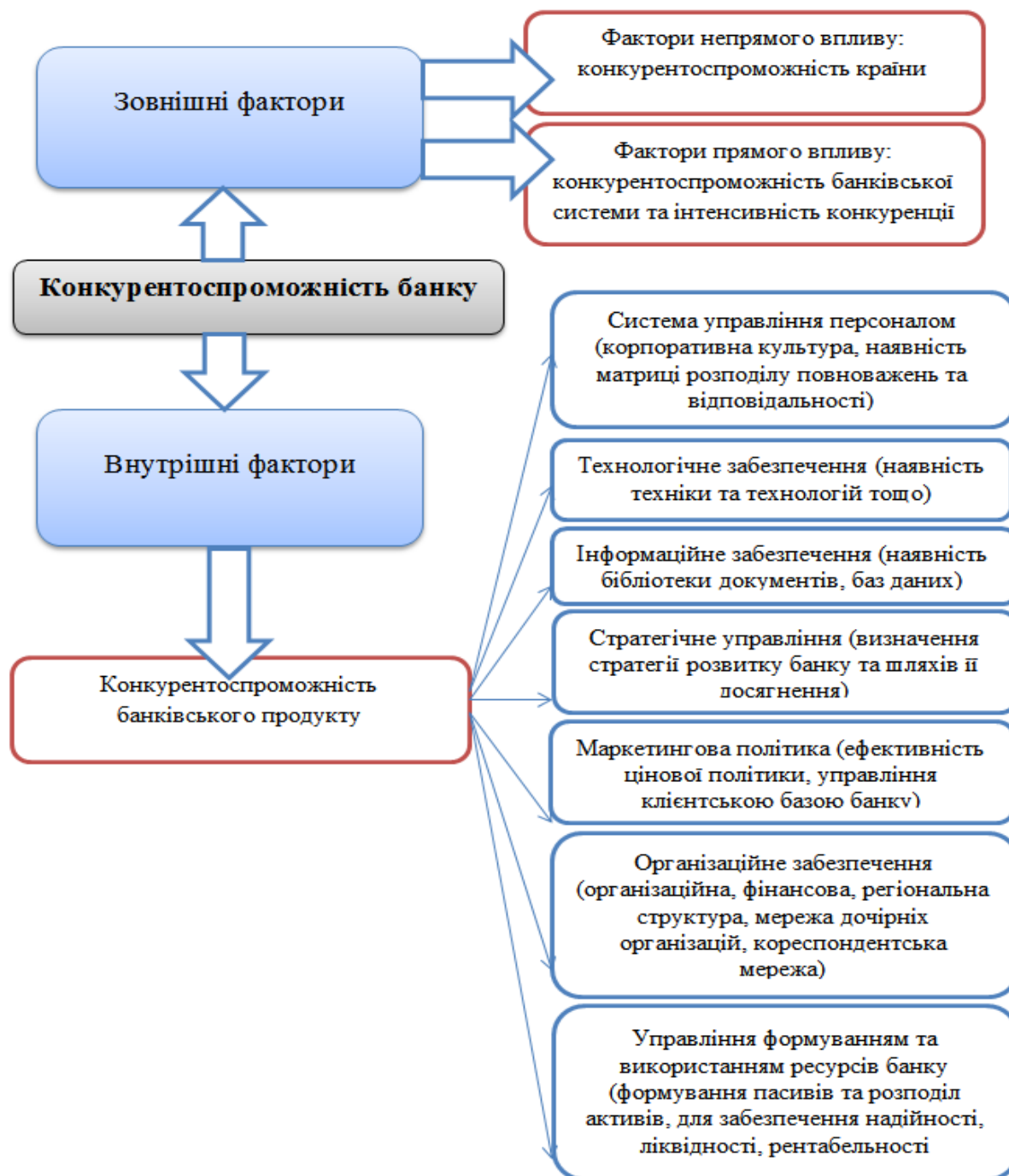

Рис. 2.2. Вплив груп факторів на конкурентоспроможність банку *

*Примітка: складено автором за джерелом [23; 34]

Т.Д. Гірченко пропонує згрупувати чинники за групами учасників, діяльність яких на ринку зумовлює появу конкурентної боротьби [4]:

- держава та її конкурентні стратегії;

- банки, що виходять на ринок та підсилюють конкурентну боротьбу;
- споживачі, що впливають на банки шляхом користування послугами;
- постачальники фінансового капіталу на галузевих ринках;
- ефект заміників банківських продуктів, що використовують сегменти галузевих ринків;
- фінансові установи.

Оцінюючи рівень конкурентоспроможності банку особливо важливо визначити фактори впливу та ступінь їх впливу на конкурентоспроможність банку.

І.В. Коломієць запропонована оцінка рівнів конкурентоспроможності на основі наступних факторів [8]:

- надійність банку;
- розміри банківських активів;
- розмір наявного капіталу;
- фінансові результати діяльності банку.

Кожен з перерахованих показників має свою вагу в загальному показнику.

Силою конкуренції М. Портер назвав основні зовнішні фактори, що впливають на конкурентний клімат галузі та конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів. Щоб підтримувати або підвищувати конкурентоспроможність банку, необхідно враховувати ці чинники і постійно відстежувати зміни ринкової ситуації [24].

Зовнішні фактори включають фактори макросередовища: політичні, економічні, міжнародні, правові, соціально-демографічні, екологічні, природно-кліматичні, культурні, а також фактори інфраструктурні, регіональні [39].

Залежно від ролі конкурентоспроможності банку фактори поділяються на основні, вплив яких є вирішальним та другорядні. Залежно від масштабів прояву: загальні (екологічні умови, політична та соціальна стабільність, національні та світові економічні умови, нормативні рамки тощо).

Специфічні залежать від умов фінансового та банківського ринку. Індивідуальні - здатність системи управління банком адаптуватися до впливу загальних та специфічних факторів. Залежно від характеру проявів у часі: постійні - характеристики всього періоду роботи банку, тимчасові виникають на певних етапах діяльності банку, випадково-вимушені - загрози, важкі чи непередбачувані. Залежно від ступеня корисності: фактори-стимулятори - у міру їх зростання загальний рівень конкурентоспроможності зростає, а фактори-дестимулятори - у міру їх зростання загальний рівень конкурентоспроможності знижується. Залежно від ступеня взаємозалежності: первинні - це пряма причина зміни рівня конкурентоспроможності банку чи банківського продукту, є основними об'єктами впливу та вторинні - результат впливу первинних факторів. Існують також реальні фактори (наявні зараз) та можливості (можуть з'явитися в майбутньому) [23, с. 86] (рис. 2.3).

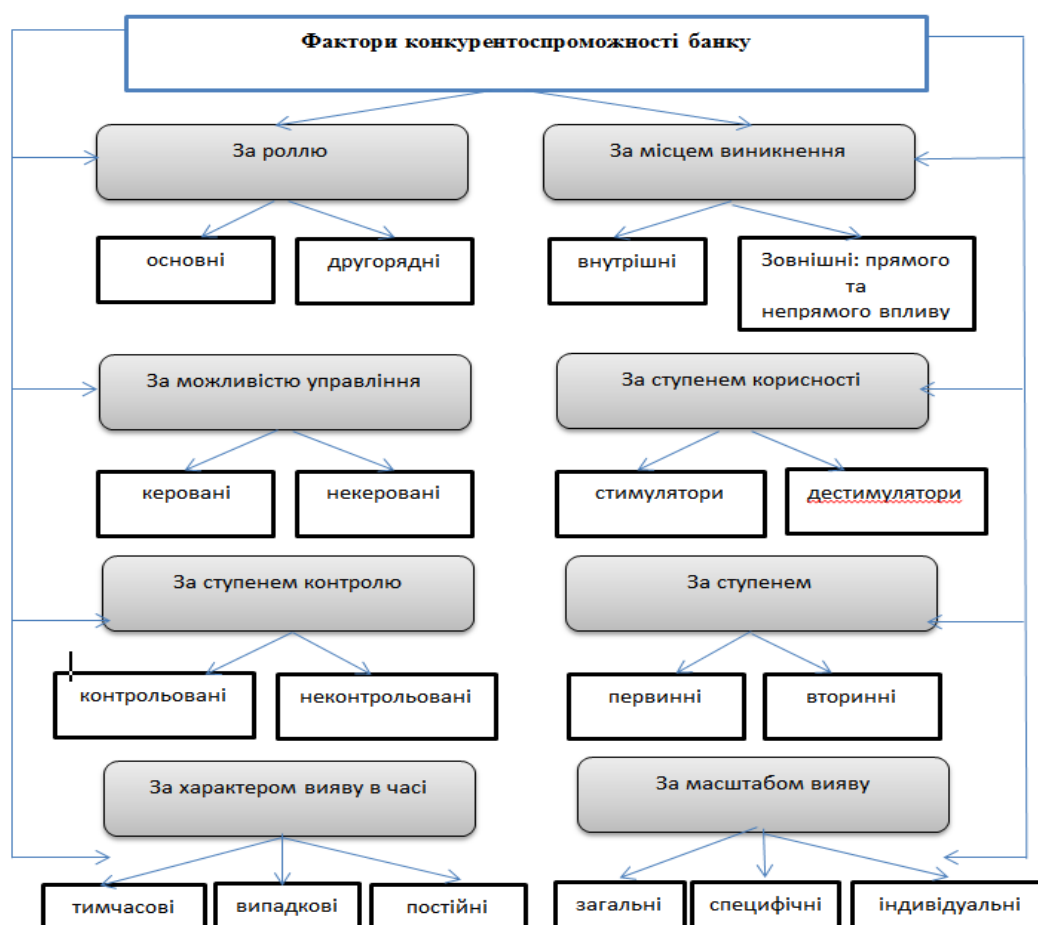

Рис. 2.3. Класифікація факторів конкурентоспроможності банку*

*Примітка: складено автором за джерелом [23]

Внутрішні фактори впливу на конкурентоспроможність банку є керованими. Виникнення та інтенсивність прояву зовнішніх факторів (можливість чи загроза) відбувається незалежно від діяльності банку, оскільки вони надзвичайно неоднорідні з точки зору джерела походження і є результатом впливу систем різних рівнів. Врахування наявної ієрархічної системи конкурентоспроможності банку зовнішні фактори доцільно розділити на фактори прямого впливу - фактори, які визначають конкурентоспроможність банківської системи та фактори непрямого впливу - фактори, які визначають конкурентоспроможність країни. Зовнішні фактори входять до групи некерованих, окремий банк на них не може впливати, але вони повинні бути враховані при побудові системи управління конкурентоспроможністю та визначення управлінських впливів. Фактори конкурентоспроможності банку поділяються на контрольовані (пов'язані з виконанням планів і є результатами управлінських впливів) та неконтрольовані (пов'язані зі змінами зовнішнього середовища).

3. Конкурентоспроможність банківської системи. Водночас, визначаючись конкурентоспроможністю банку, конкурентоспроможна банківська система приносить користь окремим банкам. Однак конкурентоспроможність банківської системи та окремих банків розвивається незалежно один від одного, не тільки через відносини, але й через незалежний вибір поведінки банків на ринку. Конкурентоспроможність на рівні банківської системи включає такі фактори: загальний стан банківської системи, її баланс, інвестиційний клімат та кредитну політику. [23, с. 86].

О. Прімерова визначає фактори, що впливають на конкурентоспроможність банківської системи: «висока капіталізація та високий рівень достатності капіталу, стійкість банківської системи до ризиків, ефективність діяльності банків, їх здатність забезпечувати інвестиціями подальший розвиток економіки, захист прав вкладників, а

також вміння відстоювати національні інтереси в умовах глобалізації фінансових відносин» [27].

Основними факторами, які забезпечують конкурентоспроможність банківської системи є конкурентоспроможність банків (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Фактори конкурентоспроможності банківської системи*

*Примітка: складено автором за джерелом [23]

Існує кілька груп чинників, які формують загальні можливості для розбудови потенціалу банківської системи та принципи підвищення її конкурентоспроможності у порівнянні з банківською системою розвинених країн. Розглянемо їх в таблиці 3.2.

Вплив факторів мегарівня на банківську систему можна оцінити за такими показниками: положення країни в економічних та міжнародних рейтингах світових організацій, міжнародні рейтингові показники, особливо глобальної конкурентоспроможності, процвітання та економічної свободи, стан та динаміка надходжень інвестицій в країну, номінальний та реальний ВВП країни та процентні ставки, визначення частки активів та капіталу банківської системи України в міжнародній банківській системі.

Таблиця 2.1

Фактори конкурентоспроможності банківської системи*

Фактори	Приклади
Фактори мегарівня	Переважно пов'язані зі станом світової економіки в цілому та світовим ринком банківських послуг.
Фактори макрорівня	Рівень конкуренції банківських установ, загальний попит на банківські послуги.
Внутрішні фактори	Фінансова надійність банків, фінансові результати діяльності галузевих установ, інвестиційна та кредитна діяльність, досвід роботи на банківському ринку, обсяг послуг, що надаються та репутація національних та міжнародних банків.

*Примітка: складено за джерелом [28]

У зарубіжній практиці існують різні методи стрес-тестування, засновані на різних показниках, що передбачають використання різних методів для отримання кінцевих результатів (табл. 2.2).

Найбільш часто використовуваним методом стрес-тестування є сценарний аналіз (на основі історичних або гіпотетичних подій), який спрямований на оцінку стратегічних перспектив організації та дозволяє визначити одночасний вплив усіх факторів ризику при настанні екстремальних і можливих подій. На відміну від сценарного аналізу, результати аналізу чутливості є переважно короткостроковими [6, с. 220].

Таблиця 2.2

Порівняння методів стрес-тестування*

Назва методу стрес-тестування в Україні	Назва стрес-тестування за рекомендаціями Міжнародного валютного фонду та Світового банку	Назва методу стрес-тестування європейським (Базельським) підходом
Сценарний аналіз	Аналіз імовірно-невизначених подій	Метод еластичностей
Аналіз чутливості	Аналіз найбільш імовірних подій	Метод оцінки втрат
-	Аналіз помірно-несприятливих подій	Сценарний метод
-	Аналіз надзвичайних подій «виняткових, але можливих»	Індексний метод

*Примітка: складено автором за джерелом [6]

Аналізуючи конкурентну ситуацію на ринку на основі факторів впливу на її інтенсивність потрібно виділити основні: співвідношення сил конкурентів та їх кількість, темпи зростання ринку. Доступність ринкової інформації, диференціація продуктового ряду, вхідні та вихідні бар'єри, рівень концентрації, як показник конкуренції, наявність товарів-субститутів.

При визначенні конкурентоспроможності банківської системи потрібно враховувати ефект емерджентності, який визначає, що деякі характеристики конкурентоспроможності банківської системи відрізняються від характеристик конкурентоспроможності банків, які її формують. Крім того, коли елементи комбінуються в систему, виникають нові властивості, яких не мають окремі елементи. Рівень системності тим вище, чим вище інтенсивність взаємодії елементів системи один з одним, тим більше відрізняються властивості системи від властивостей елементів, які включені в неї. Таким чином, системний ефект тим сильніший, чим більше система відрізняється від формуючих об'єктів [23, с. 86]. Оцінка рівня конкуренції в банківській системі на прикладі банківської системи України детально розглянута в пункті 2.2 цієї роботи.

2.2. Оцінка рівня конкуренції в банківській системі України

Оцінку рівня конкуренції в банківській системі України ми проводимо таким чином:

- розрахунок та аналіз індексу Херфіндаля-Хіршмана за показниками активів та власного капіталу.
- розрахунок та аналіз показників концентрації в банківській системі України;
- розрахунок та аналіз індексу Розенблюта для системно важливих банків.

Банківський сектор-української економіки відіграє вирішальну роль серед інших секторів фінансового ринку. Значні фінансові ресурси населення

зосереджені в банківській системі, і від її стабільності залежить національна безпека України в загальному розумінні.

Показники діяльності (коефіцієнти) банків за підсумками першого півріччя 2021 року надаються нами в Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники діяльності (коефіцієнти) банків за підсумками першого півріччя 2021 року*

№	Банк	ROA,%	ROE,%	Адекватність капіталу, %	Процентний спред, %	Лeverедж,%
1.	Ощадбанк	0,4	4,8	8,56	12,72	9,36
2.	Приватбанк	6,26	53,1	11,79	25,49	13,36
3.	Райффайзен Банк Аваль	3,87	35,56	10,89	7,64	12,22
4.	Альфа Банк	2,84	26,37	10,78	7,33	12,08
5.	ОТП	4,3	26,78	16,06	7,11	19,13
6.	ПУМБ	4,39	38,37	11,43	10,48	12,9
7.	Укрсиббанк	1,46	11,98	12,22	8,48	13,92
8.	Укрексімбанк	1,08	20,31	5,32	8,07	5,62
9.	КредіАгроколь Банк	2,77	23,84	11,63	5,75	13,16
10.	Укргазбанк	1,16	16,27	7,11	7,73	7,65
11.	Сітібанк	5,71	81,37	7,02	19,08	7,55
12.	Універсал Банк	7,88	76,57	10,29	11,2	11,47
13.	Кредобанк	3,1	25,53	13,18	6,42	15,18
14.	Ідея Банк	9,9	50,16	19,73	20,95	24,58

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

З таблиці 2.3 ми бачимо, що більшість банків працює ефективно (показник ROE більше 15%), що свідчить про конкурентоспроможність банків на ринку. Показник (ROA) є найкращим показником для оцінювання ефективності роботи менеджерів банку. Банк ефективно використовує наявні ресурси в тому випадку, коли значення показника не менше 1 %. За даними

розрахунками, ми бачимо, що Ощадбанк не ефективно використовує свої ресурси.

Рейтинг стійкості банків [40] поданий у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рейтинг банків за підсумками першого півріччя 2021 року

№ п/п	Банк	Рейтинг	Чисті активи млн. грн.	Миттєва ліквідність, %	Проблемні кредити, %
1	Райффайзен Банк Аваль	4.5	120496	17	2,7
2	Приват Банк	4.0	371042	11	73,3
3	Укрсиббанк	4.0	70435	14	6,2
4	Сітібанк	4.0	26898	14	0,7
5	ОТП Банк	4.0	60236	13	10,3
6	ІНГ Банк Україна	4.0	12693	14	0
7	Укрексімбанк	4.0	207815	7	53,1
8	Укргазбанк	4.0	125570	14	14,6
9	КредіАгриколь Банк	4.0	50056	13	2,1
10	ПУМБ	3.5	90512	8	8,1
11	Ощадбанк	3.5	249777	12	44,2
12	Універсал Банк	3.5	41859	9	11,2
13	Ідея Банк	3.5	5290	4	38,4
14	Кредобанк	3.5	27339	8	7,5

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

Найбільш поширеними показниками оцінки концентрації є безпосередньо індекси Херфіндаля-Хіршмана та Розенблюта та індекс концентрації (Додаток Д)[48, с.77].

З метою виявлення характеру розподілу між конкурентами часток ринку використовують показник ринкової концентрації, який показує ступінь монополізації ринку та є величиною, яка зворотна до інтенсивності конкуренції. Зниження чисельності учасників ринку та посилення диспропорцій між ними зумовлюють підвищення рівня концентрації, яка, незважаючи на те, що сприяє більш ефективному функціонуванню банківського ринку, може спонукати олігополізації чи монополізації ринку або ж появі нових системно важливих банків. Отже, концентрація може

генерувати як позитивні результати для банків та їх клієнтів, так і загрози для конкуренції.

Рівень концентрації в банківському секторі можна оцінити за допомогою спеціального показника - індекс Херфіндаля-Хіршмана, який обчислюється як сума квадратів часток окремих банків у загальному обсязі. Індекс може приймати значення від 0 до 10000, тоді як значення до 1000 характеризує ринок як слабо концентрований [12,с.130-136]. Рівень концентрації банківського сектору України за індексом Херфіндаля - Хіршмана за такими показниками, як: загальні активи та власний капітал [3,с.328].

Таблиця 2.5

Результати розрахунку індексу Херфіндаля-Хіршмана в розрізі активів банківської системи України послуг станом на 01.01.2021р.*

Банк	Активи, млрд.грн.	Частка, %	Квадрат частки
Ощадбанк	235,7	24,4	595,36
Приватбанк	386,8	40,1	1608,01
Райффайзен	111,5	11,5	132,25
Альфа	97,5	10,1	102,01
ОТП	58,9	6,1	37,21
ПУМБ	75,26	7,8	60,84
Всього	965,66	100	2535,68

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

З даних табл. 2.5, зрозуміло, що рівень концентрації станом на 01.01.2021р. високий (індекс Херфіндаля-Хіршмана становив 2535,68 од.), оскільки значення індексу становить більше 1800 од., присутні

монополістичні тенденції. Даний тип ринку: монополія, оскільки коефіцієнт концентрації активів Приватбанку становить 40,1%, коли чинне антимонопольне законодавство України визначає критерії монополізації ринку, коли коефіцієнт концентрації більше 35%.

Для більш точної характеристики рівня концентрації розрахуємо індекс Херфіндаля-Хіршмана, використовуючи показник власного капіталу банків та зробимо висновки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Результати розрахунку індексу Херфіндаля-Хіршмана в розрізі
власного капіталу банківської системи України послуг станом на
01.01.2021 р.***

Банк	Власний капітал, млрд.грн.	Частка, %	Квадрат частки
Ощадбанк	22	18,7	349,69
Приватбанк	53,8	45,7	2088,49
Райффайзен	13	11	121
Альфа	9,7	8,2	67,24
ОТП	9,6	8,1	65,61
ПУМБ	9,7	8,2	67,24
Всього	117,8	100	2759,27

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

З табл. 2.6 видно, що рівень концентрації, розрахований за показником власного капіталу високий – 2759,27 одиниць(понад 1800 – високий рівень концентрації), простежуються монополістичні тенденції. Даний тип ринку: монополія, адже коефіцієнт концентрації власного капіталу Приватбанку становить 45,7%, що значно перевищує показник 35%.

Підсумувавши дані обох таблиць ми можемо зробити висновок, що ринок банківських послуг в Україні монополізований, державні банки формують більше 50% активів та власного капіталу банківської системи України. Через високий рівень концентрації спостерігається значне падіння

конкуренції, тому необхідно зменшити цей показник не менше ніж вдвічі для забезпечення конкурентоспроможності ринку банківських послуг України.

Аналіз монопольного становища на ринку також розраховується за допомогою питомої частки суб'єкту господарювання, яку ми визначали за доходами від основної операційної діяльності. Традиційно використовують так званий коефіцієнт концентрації CR[48].

Щодо значення індексів концентрації CR, якщо частка п'яти найбільших вітчизняних банків на ринку банківських послуг становить менше ніж 40%, то такий ринок характеризується низькою концентрацією та наявністю вільної конкуренції; якщо від 40 до 60%, – то середньою концентрацією і монополістичним видом конкуренції; якщо від 61 до 80%, то – високою концентрацією та олігополістичною конкуренцією; якщо більше ніж 80%, то ринок банківських послуг характеризується дуже високою концентрацією і вказує на наявність монополії [49].

Для розрахунку концентрації ми взяли данні банків-лідерів по показникам: АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Таблиця 2.7

Показники концентрації ринку банківських послуг України на базі активів за 2017-2021рр.*

Рік	CR1,%	CR2, %	CR3, %	CR4, %	CR5, %
01.01.2017	17,2	33,7	46,3	50,7	54,9
01.01.2018	26,2	41,2	54	58,2	62,5
01.01.2019	27,1	42,2	54,2	58,9	63,3
01.01.2020	27,8	43,7	53,9	60,4	65,2
01.01.2021	25,7	37,8	48,9	55,9	61

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

Згідно з таблицями 2.7 і 2.8 ступінь монополізації ринку протягом 2017 -2021 року зростав внаслідок реформ в банківському секторі в 2017 році. На 5 найкращих банки за сумою доходів від операційної діяльності 2021 році припадає майже 55% ринку, а за активами – близько 61%. З позицій методології 2021 році ринок банківських послуг України був за активами і доходами непропорційним і помірно концентрованим. З позицій антимонопольного законодавства, у 2021 році були порушені законодавчі норми монополізації.

Таблиця 2.8

Показники концентрації ринку банківських послуг України на базі доходів за 2017-2021рр.*

Рік	CR1, %	CR2, %	CR3, %	CR4, %	CR5, %
01.01.2017	19,7	28,7	35,7	37,6	46,4
01.01.2018	20	29,5	33	36,8	45,5
01.01.2019	26,2	32,2	34,5	37,9	46,7
01.01.2020	21,5	38,2	42,7	45,9	53,3
01.01.2021	32,8	43,3	44,6	47,8	54,8

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

Ще одним чинником визначення ринкової структури є кількість банків у галузі, вплив якого дає змогу проаналізувати Індекс Розенблюта.

Здійснивши розрахунки (табл. 2.9), можна зрозуміти, що рівень концентрації в нормі($I_r=0,17$), адже мінімальний його показник в даній ситуації = 0,1, а максимальний = 1. Але спостерігається критичне співвідношення ринкових часток конкурентів: ринкова частка Приватбанку вдвічі більше за ринкову частку будь-якого конкурента, що виділяє його як явного лідера і свідчить про низький рівень конкуренції .

**Результати розрахунку Індексу Розенблюта (I_r) на базі активів
станом на 01.01.2021***

Ранг	Банк	Загальні активи, млрд грн	Частка	Ранг*частку
1.	АТ КБ "Приватбанк"	566,2	0,325	0,325
2.	АТ "Ощадбанк"	268,8	0,154	0,308
3.	АТ "Укрексімбанк"	245,6	0,141	0,423
4.	АБ "УКРГАЗБАНК"	151,7	0,087	0,348
5.	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	113,6	0,065	0,326
6.	АТ "АЛЬФА-БАНК"	112,5	0,064	0,388
7.	АТ "ПУМБ"	80,9	0,046	0,322
8.	АТ "УКРСИББАНК"	74,6	0,043	0,344
9.	АТ "СБЕРБАНК"	64,5	0,037	0,333
10.	АТ "ОТП БАНК"	62,8	0,036	0,36
	Всього	1741,2	1	3,477

*Примітка: складено автором за джерелом [47]

Аналіз значень індексу Розенблюта та індексу концентрації показує зосередженням фінансового результату серед найбільших банків. На індекс концентрації здійснює вплив частка банку-лідера (Приватбанк), тобто, значення індексу вказує на низьку концентрацію у вітчизняному банківському секторі.

Прикладом для аналізу конкурентної позиції на ринку ми взяли АТ «Державний ощадний банк України», скорочено АТ «Ощадбанк». В додатку Е показано основні показники діяльності АТ «Ощадбанк» та Матриця PEST-аналізу діяльності АТ «Ощадбанк».

З метою визначення можливості зміцнення конкурентних ринкових позицій АТ «Ощадбанк» ми провели SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз передбачає дослідження конкурентних переваг, сильних та слабких сторін банку та встановлення зв'язків між ними.

<p>SWOT – матриця АТ«Ощадбанк»</p>	<p>Можливості(Opportunities)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Розширення асортименту банківських послуг. 2. Покращення якості сервісу «Ощад24». 3. Покращення якості сервісу SMS-інформування. 4. Розширення спектру надання послуг для окремих сегментів населення (для пенсіонерів видача електронних посвідчень; для студентів – сплата меншої комісії під час здійснення операцій). 	<p>Ризики (Threats)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Політична та економічна нестабільність у країні. 2. Різка зміна курсу валют. 3. Інфляційні процеси. 4. Велика кількість конкурентів з подібними послугами. 5. Загроза хакерських атак. 6. Ризики неповернення наданих банком кредитів.
<p>Сильні сторони (Strengths)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Велика кількість відділень банку та банкоматів. 2. Гарантія повного збереження та повернення вкладів фізичних осіб. 3. Можливість надання кредитних канікул. 4. Репутація надійного банку. 	<p>СИМ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Велика кількість відділень банку та банкоматів дасть змогу розширити асортимент банківських послуг (С.1-М.1). 2. За рахунок репутації надійного банку існує можливість розширення спектру послуг для окремих сегментів населення (С.4-М.4). 	<p>СИЗ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. За можливості надання кредитних канікул зменшиться ризик неповернення наданих банком кредитів (С.3-3.6). 2. Репутація надійного банку дасть змогу збільшити конкурентоспроможність банку порівняно з іншими банками конкурентами, що надають подібні послуги (С.4-3.4). 3. Гарантія повного збереження та повернення вкладів фізичних осіб зменшить вплив політичних та економічних дестабілізуючих факторів (С.2-3.1).
<p>Слабкі сторони (Weaknesses)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатньо швидка робота працівників банку з клієнтами. 2. Недосконала система самообслуговування. 3. Надмірний документообіг. 4. Плинність кадрів. 	<p>СЛІМ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Покращення якості сервісу «Ощад24» та SMSінформування може привести до усунення недоліку швидкості роботи працівників банку з клієнтами та недосконалої системи самообслуговування, а також зменшення документообігу в банку (Сл.2, Сл.3, Сл.4-М.2, М.3). 	<p>СЛЗ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконала система самообслуговування підвищує загрозу хакерських атак (Сл.2-3.5). 2. Недостатньо швидка робота працівників банку призведе до переходу клієнтів до банків-конкурентів з подібними послугами (Сл.1-3.4). 3. Політична й економічна нестабільність та інфляційні процеси можуть пришвидшити плинність кадрів (Сл.4-3.3, 3.4).

Рис.2.5. Матриця SWOT – аналізу конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк»*

*Примітка: складено за джерелом [44]

Розглянемо Матрицю SWOT – аналізу конкурентоспроможності банку (рис.2.5):

1. Поле СИМ відповідає розвитку та підтримці сильних конкурентних позицій банку та реалізації можливостей зовнішнього середовища.

2. Поле СИЗ відповідає за усунення ризиків та загроз засобами внутрішніх резервів.

3. Поле СЛМ відповідає спрямуванню на використання можливостей для подолання слабких сторін.

4. Поле СЛЗ відповідають зміцненню позицій та усунення загроз у зовнішньому середовищі [10].

В даному розділі роботи був проведений аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України, проаналізовано зміни кількості банків за останнє десятиріччя, розраховані коефіцієнти рентабельності, адекватності капіталу, процентного спреду та левериджу банків, розраховано індекс Херфіндаля-Хіршмана за показниками активів та власного капіталу, показники концентрації в банківському секторі, розраховано індекс Розенблюта.

Фактори впливу на рівень конкуренції банків у загальному розумінні стосуються конкурентоспроможності банківських продуктів; банків та загалом банківської системи. При дослідження конкурентоспроможності загалом банківської системи України та як прикладу – конкурентних позицій вітчизняного банку «Ощадбанк» використовувалися аналітичні методи аналізу фінансової спроможності банківської системи та окремого банку займати стійкі позиції на ринках відносно конкурентів.

Ми можемо зробити висновок, що ринок банківських послуг в Україні монополізований, державні банки формують більше 50% активів та власного капіталу банківської системи України. Представлені дані свідчать про підвищення рівня концентрації державних банків, підвищення рівня монополізації на ринку банківських послуг, що є негативним явищем у ринкових умовах і заважає розвитку здорової конкуренції. Така ситуація

зумовить посилення ринкової значущості системно важливих державних банків та ускладнення умов функціонування для інших банків.

Через високий рівень концентрації спостерігається значне падіння конкуренції, тому потрібно зменшити цей показник для забезпечення конкурентоспроможності ринку банківських послуг України.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ З ПОКРАЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

3.1. Досвід зарубіжних країн з оцінки рівня конкуренції в банківській системі

На сьогодні бізнес та економічний розвиток суспільства нерозривно пов'язані з поняттям ринку, тому важливим складовим компонентом світової економіки є конкуренція. При цьому особливо зростає роль національних фінансово-банківських систем в забезпеченні стабільності країн і запобіганні посиленню фінансової залежності від міжнародних банків. Створення умов для розвитку конкуренції на банківському ринку одна з вимог реалізації принципу єдності економічного простору та вільного руху фінансових послуг. Одним із основних завдань у розвитку господарського механізму кожної країни є підтримання оптимального рівня конкуренції в банківській системі.

Банківський ринок – це складне утворення, що має досить широкі межі і складається з безлічі елементів. Розглядаючи конкурентоспроможність банку в міжнародному масштабі, можна сказати, що це здатність банку протистояти небезпекам глобальних ринків і ефективно використовувати можливості[50].

Оцінка конкурентоспроможності банків у міжнародному масштабі пов'язана, в першу чергу, з визначенням їх рейтингу міжнародними рейтинговими агентствами. У сучасних умовах у світі нараховується декілька рейтингових агентств, які мають великий авторитет серед фінансових установ, найбільш відомі з них : CanadianBondRatingService, DominionBondRatingServiceLimited (DBRS Ltd.), Duff&PhelpsCreditRatingCompany, TheFitch IBCA, JapanBondResearchInstitute, Moody'sInvestor'sService, NipponInvestorService, Standard & Poor'sRatingsService (S&P)[51]. У США і Європі ринок рейтингових послуг

розділено між чотирма великими агентствами: Moody's, Standard & Poor's, TheFitch IBCA і Duff&Phelps. Кожне з агентств використовує власні ексклюзивні методики оцінювання діяльності банків. Більшість дослідників для розроблення критеріїв складання кредитних рейтингів банків обирають системний підхід, результати якого слугують основним джерелом інформації для широкого кола споживачів банківських послуг та основою для приймання рішень про співпрацю. Але ця точка зору на оцінку рівня міжнародної конкурентоспроможності банків не єдина. Досить часто у зарубіжній практиці, поряд з рейтингами, використовують таке поняття, як ренкінг, суть якого зводиться до розстановки банків за певними величинами, такими як: сумарні активи (загальний обсяг грошей, з якими працює банк), капітал (вартість банку), депозити (довірені банку кошти населенням та підприємствами) [51]. Особливістю ренкінгів є те, що вони оцінюють банк тільки за абсолютними показниками, які свідчать про його розміри, але не відображають якість вимірюваних величин.

Беручи до уваги дослідження Світового банку [52], Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду [53], можна виділити певні тенденції розвитку банківської конкуренції у світі на сучасному етапі (Рис.3.1).

Світова економічна криза, пандемія Covid-19, спад виробництва та інфляція показали, що потрібно відходити від традиційної діяльності банків за для забезпечення належного рівня прибутковості. Всі ці фактори призводять до поглиблення загальних тенденцій універсалізації, консолідації, глобалізації, інтернаціоналізації та транснаціоналізації банківської системи, а також до появи нових інноваційних тенденцій.

У процесі універсалізації банківської діяльності відбувається перегляд комерційними банками концепції взаємовідносин зі своїми клієнтами, що значною мірою зумовлено стабілізацією ринку кредитних капіталів західних країн, розширенням його учасників, а відтак посиленням конкурентної

боротьби між ними. У результаті банки дедалі частіше звертаються до нетрадиційних видів діяльності.

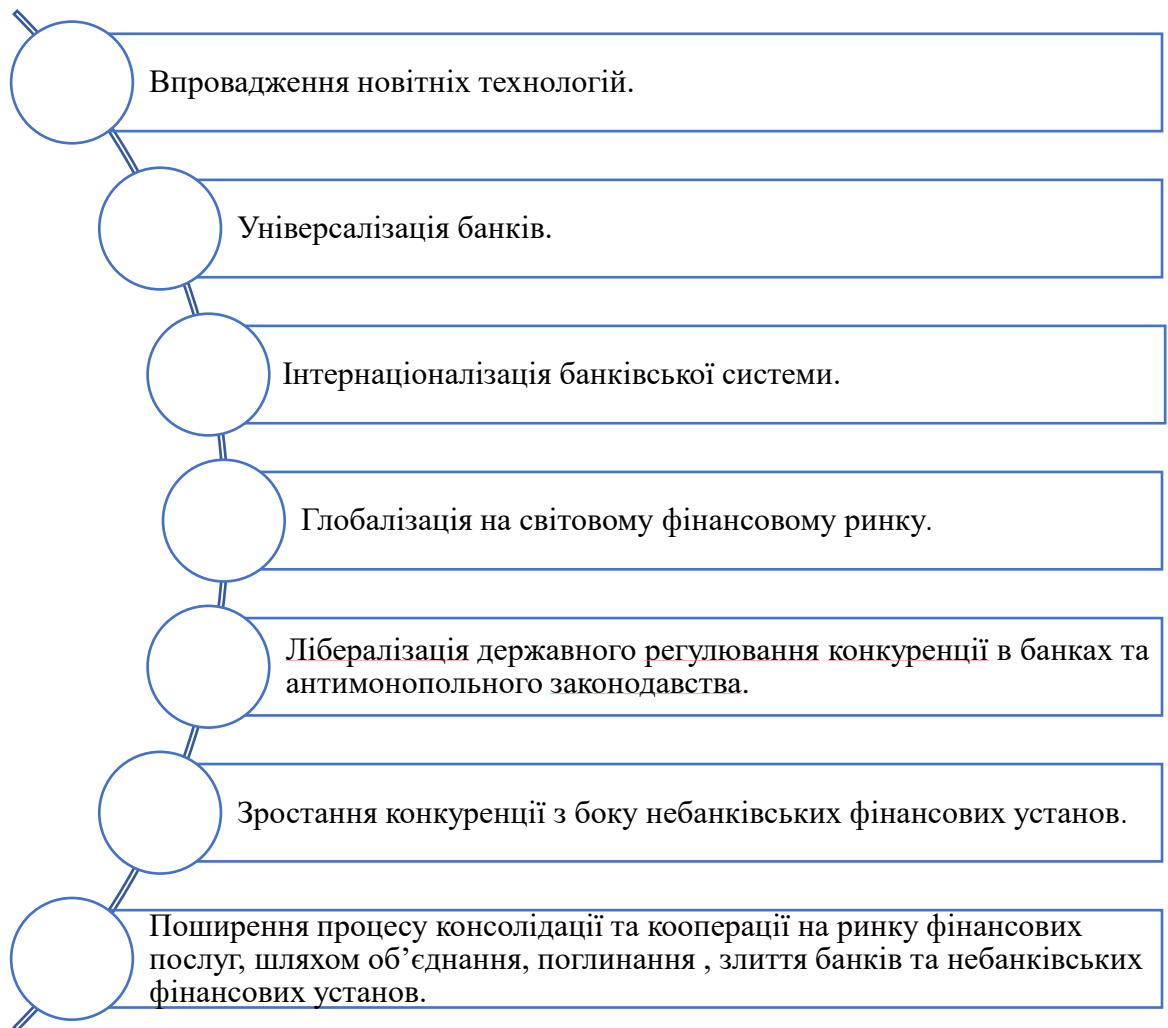

Рисунок 3.1 Тенденції розвитку банківської конкуренції у світі*

*Примітка: складено за джерелом [51]

Тенденція універсалізації банків є характерною для кредитної системи всіх країн з розвинутою ринковою економікою в останні роки, і кожна країна має свої особливості. Ця тенденція найбільш розвинена в банківській системі Deutsche Bank, серед яких лідирують універсальні комерційні банки, на частку яких припадає близько 90% німецьких кредитних установ, які здійснюють різну банківську діяльність, крім емісійних та іпотечних кредитів. Серед британських банків особливо привертає увагу так звана Велика четвірка. Сюди входять банки, які мають найбільші загальні активи

та прибутки в різних сферах діяльності. Комерційний банкінг у Швейцарії, Нідерландах, Норвегії, Швеції, Бельгії, Люксембурзі та інших країнах також є універсальним[36].

Відбувається активна транснаціоналізація діяльності банків, що призводить до посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій транснаціональних банків. Створення та підвищення ролі останніх у процесі консолідації банківського і промислового капіталу останнім часом є однією із найбільш помітних тенденцій у світовій економіці.

Характерною загальною тенденцією розвитку глобальної банківської системи виступає інституціоналізація, яка являє собою процес створення сприятливого середовища для ведення банківської діяльності за допомогою економіко-правової регулювальної діяльності державних, міждержавних і міжнародних організацій. Відбуваються посилення активної участі, координація діяльності та розширення взаємодії міжнародних організацій, які тією чи тією мірою займаються регулюванням, наглядом і регламентуванням банківської діяльності не лише між собою, а і з іншими міжнародними інститутами, урядами тощо [52].

Окрім загальних, варто виокремити ряд новітніх тенденцій, що виникли останніми роками, а саме зниження присутності іноземних банків на національних ринках країн з відносним зміщенням присутності іноземних банків розвинутих країн на користь країн, що розвиваються; реструктуризації бізнес-моделей та міжнародних стратегій багатьох банків; стрімке зростання обсягів надання банківських послуг через мережу Інтернет .

Впровадження електронних платіжних систем не лише спричинило зміни в тих сферах, які зазнають трансформації, а й сприяло переходу на вищий рівень. Тому в розвинених країнах безготівкові розрахунки замість готівкових становили 90,0% роздрібного товарообігу. У Великобританії для обслуговування громадян використовується мікропроцесорна картка CitizensCard, розроблена компанією Smartex [24, С. 48].

Посилення конкуренції на міжнародному ринку банківських продуктів та послуг зумовлює зростання вимог клієнтів до швидкості і надійності банківських операцій, реагування банківських інститутів на можливості, небезпеки і вимоги глобалізації для ринків та їх клієнтів [9]. Ці можливості полягають у використанні високих світових стандартів, вигідних цінах; високому ступені диверсифікації та більш швидких темпах інновацій; вищій ліквідності і професійному ризик-менеджменті та ефективнішому розміщенню капіталу. Таким чином, учасники світового банківського ринку для підтримки міжнародної конкурентоспроможності, очевидно, мають відповідати пропонованим високими вимогами до якості продуктів і послуг, позиціонування на ринку, технологій, а так само прозорості діяльності та звітності.

Нинішнє розуміння майбутніх фінансових послуг полягає в тому, що традиційні кредитні установи, такі як комерційні банки та ощадні банки, будуть зведені до ролі організаторів кредиту, передаючи реальну фінансову владу інвестиційним банкам та торговцям цінними паперами активів. Ця ситуація допомагає пояснити, чому комерційні банкіри зараз настільки зацікавлені в інвестиціях.

Через специфічні умови споживачів на міжнародному ринку банки надають різноманітні форми консультаційних послуг, включаючи детальні фінансово-економічні звіти про ситуацію в країнах, що представляють інтерес, вибір потенційних партнерів, правову інформацію. [11, с. 199].

В умовах інтернаціоналізації фінансових ринків під міжнародною банківською конкуренцією потрібно розуміти, окрім реалізації потенційних і реальних можливостей банку зі створення конкурентоспроможних продуктів і надання послуг, в тому числі, і процес суперництва банків-резидентів та іноземних банків на національних ринках. Посилення конкуренції на міжнародному ринку банківських продуктів і послуг зумовлює зростання вимог клієнтів до швидкості і надійності банківських операцій, реагування

банківських інститутів на можливості, небезпеки і вимоги глобалізації для ринків та їх клієнтів.

3.2. Розробка рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг досліджуваного банку в банківському секторі України

Конкурентоспроможність банку на фінансових ринках в сучасних реаліях залежить від низки важливих факторів, які прямо чи опосередковано впливають на формування конкурентних переваг банку та потребують певних управлінських організаційних рішень як на рівні конкретного банку, так і на державному рівні. Сьогодні є цілий ряд проблем в банківській системі України, які впливають на рейтинг банку та істотно зменшують довіру населення, що послаблює конкурентоспроможність банку на ринках та істотно знижує довіру до банку, впливаючи таким чином на фінансову стійкість та конкурентоспроможність всієї банківської системи України.

Все більш жорстка конкуренція на ринку банківських послуг змушує комерційні банки керувати розвитком власних послуг на основі розвитку бізнесу своїх клієнтів, стратегічних цілей і завдань. Зокрема, банк має бути відданим досягненню цілей своїх клієнтів. З цією метою банки повинні постійно вдосконалювати якість власних послуг, покращувати обслуговування клієнтів та використовувати новітні банківські технології.

Аналіз конкурентоспроможності банківської галузі України демонструє позитивну тенденцію, яка також виражається у відході банківської системи від нестабільних та ненадійних банків. Крім того, позитивними змінами можна вважати низьку концентрацію у таких важливих сферах, як концентрація особистих активів та депозитів, покращення умов вільної конкуренції, у тому числі після приєднання АТ «Ощадбанк» до фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Проте, незважаючи на позитивний прогрес, банківська галузь та українські банки продовжують стикатися з багатьма проблемами в управлінні конкурентоспроможністю. Для підвищення конкурентоспроможності та стабільності вітчизняної банківської галузі необхідні подальші заходи та інноваційні зміни.

На основі пропозиції НБУ пропонується вжити таких заходів для розв'язання питань, які перешкоджають розвитку банківської системи України та знижують її конкурентоспроможність у порівнянні зі світовою та банківською системами ЄС:

Таблиця 3.5

Пропозиції НБУ для розв'язання питань, які перешкоджають розвитку банківської системи України*

Пропозиції	Пояснення
Розширити інституційну мережу регіональних комерційних банків.	Це наблизить банківські послуги до споживачів, стимулюватиме попит на такі послуги, збільшить операційний прибуток, необхідний банкам для підтримки банківської діяльності, та зменшить початкові збитки.
Відокремлення банківських та державних фінансів для скорочення кредитування державних підприємств, виробництва додаткової продукції та розширення кредитних ліній приватного сектора.	Необхідність покращення умов кредитування компаній є одним із чинників розвитку української економіки в цілому.
Залучати практичний зарубіжний досвід у програмах управління ризиками банку.	З метою зменшення операційних ризиків
Забезпечити умови для створення фінансового ринку, який функціонує для розширення діяльності банків в напрямку менш ризикованих операцій.	З метою зменшення загальної втрати банківських активів
Продовжити політику НБУ	Щодо проблемної реструктуризації банків, злиття та ліквідації проблемних банків.

*Примітка: складено автором за джерелом [38]

Поєднання розумної національної економічної політики та сильної національної політичної волі може зробити українську банківську галузь сильним фінансовим конкурентом на міжнародній арені. Перспективою подальших досліджень є пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності

українських банків шляхом впровадження інноваційних технологій та найкращих світових розробок у банківському секторі.

Функціонування конкурентоспроможного банку значною мірою залежить від теоретичного розподілу та узагальнення принципів його діяльності, серед яких слід звернути увагу на:

1. принцип задовільності фінансового стану;
2. принцип наявності мети, політики та стратегії, що забезпечують прогресивний розвиток банку;
3. принцип правової досконалості;
4. принцип виваженості соціально-кадрової політики;
5. принцип структурної та функціональної мобільності;
6. принцип технічної оснащеності передбачає застосування нових технічних і технологічних досягнень поліпшення роботи банку;

Вирішення цієї низки перерахованих проблемних питань дозволить АТ «Ощадбанку» утримувати лідерські позиції відносно конкурентів на фінансових ринках. Однак не всі перераховані проблеми «Ощадбанк», як державний банк має змогу вирішувати самотужки, є складні комплексні питання, які можливо вирішити тільки на державному та міжнародному рівнях. Таким чином є необхідність для АТ «Ощадбанк» при визначенні впливу факторів макросередовища на його конкурентоспроможність використовувати певні показники: співвідношення активів / зобов'язань банківської системи до ВВП, інфляція та її динаміки; ставка дисконтування НБУ та ставка рефінансування, частка банківського сектору у загальному відтоку капіталу з країни тощо.

АТ «Ощадбанк» повинен зосередити зусилля на покращенні якості обслуговування клієнтів банку та забезпеченні стійкого зростання, що зміцнить конкурентні позиції банку на ринку у якості універсального комерційно орієнтованого банку. Для вдосконалення стратегії розвитку необхідно проаналізувати основні здобутки за останній рік та намітити

основні шляхи розвитку. Головними пріоритетами в цьому плані повинні стати наступні напрямки:

1. Надавати різноманітні послуги відповідно до сучасних мінливих умов, використовуючи новітні технології та інноваційні продукти.
2. Удосконалити оцінку конкурентоспроможності та фінансової стійкості на основі розробки міжнародних стандартів та вітчизняних методик.

Необхідним є побудова бізнес-планів з урахуванням важливих комплексних заходів на рис. 3.2.

Завдяки формуванню та реалізації планів побудови сучасних систем управління ефективністю, каналів, клієнтів і продуктів, подальшого підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами, співпраця та підтримка Європейського банку реконструкції та розвитку.
Збереження лідерських позицій банківського ринку за динамікою портфеля депозитів фізичних осіб.
Збереження лідерських позицій сфери роздрібногo кредитування, авто кредитування
Розвиток програм для роздрібногo бізнесу
Подальший розвиток і лідируючі позиції в іпотечних кредитах, а також додаткові заходи, пов'язані з відокремленим обмеженням на використання державної програми президентської ініціативи, що дає можливість залучати кошти за зниженою процентною ставкою.

Рис. 3.2. Заходи для побудови бізнес-планів*

*Примітка: складено автором за джерелом [38]

Важливим аспектом завоювання лідируючих позицій порівняно з конкурентами є використання новітніх технологій та участь в новітніх розробках у сфері високих технологій для розробки нових продуктів та створення нових систем обслуговування клієнтів:

1. Участь у співпраці глобальної системи грошових переказів.
2. Тестувати та використовувати нову систему грошових переказів.
3. Розвивати та впроваджувати нові мобільні відносини, які дозволяють приймати платежі через смартфон.

4. Реалізувати план у рамках співпраці з муніципалітетом щодо розширення бази муніципальної карти.

5. Активно впроваджувати та розвивати цифрові сервісні канали та активні платіжні картки.

У 2020 році Ощадбанк продовжить співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями для фінансування своїх бізнес-планів з Німецько-українським фондом (Фонд розвитку підприємництва), WNISEF (Програма соціального підприємництва), Європейським інвестиційним банком та Європейським інвестиційним фондом. Також у 2020 році Ощадбанк приєднався до національного плану підтримки «5-7-9% доступних кредитів» для МСП [37].

Отже, основні завдання АТ «Ощадбанк» на середньострокову перспективу полягають у наступному:

1. Сформулювати на рівні керівництва заходи щодо значного покращення умов обслуговування клієнтів банківських продуктів малого, середнього та мікробізнесу шляхом запуску нових продуктів та вдосконалення існуючих, а також розширення пакетів послуг та значного збільшення перехресних продажів.

2. Необхідним та першочерговим є нарощування кредитування.

3. Зберігати лідерські позиції в сегменті ММСБ.

4. Утримання ресурсної бази.

У 2020 році Ощадбанк досягнув найбільших успіхів за темпами зменшення NPL серед державних банків – за рік обсяг непрацюючих кредитів скоротився на 27%. Також Ощадбанк залишається найбільш активним «користувачем» Закону України «Про фінансову реструктуризацію», який надає ефективний інструментарій для врегулювання проблемної заборгованості корпоративних клієнтів [37].

Тому при вирішенні проблемної заборгованості необхідно формулювати та впроваджувати виважену кредитну політику з урахуванням таких факторів:

1. Потрібно залучати досвідчених професіоналів для організації ефективної команди з аналізу та контролю кредитів, витрати на утримання працівників якої значно нижчі за витрати по управлінню проблемними кредитами.

2. Створення в межах банку ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями. Ці центри повинні поєднувати новітні технології, сучасне програмне та апаратне забезпечення, людський інтелект і можливості для створення інструментів моделювання в процесі прийняття рішень щодо проблемної заборгованості.

3. Постійно відстежувати ознаки погіршення фінансового становища позичальника, підвищувати можливість невиконання кредиту, виявляти та розглядати такі ознаки якомога раніше, щоб не допустити виходу ситуації з-під контролю.

4. Відокремлення повноважень та відповідальності по роботі з проблемними кредитами від функції кредитування.

5. Проводити спеціальне навчання банківських працівників з проблемних кредитів, отримати необхідний теоретичний і практичний досвід, оволодіти професійними знаннями та психологічними навичками для роботи в екстремальних умовах.

Виходячи з викладеного, в рамках забезпечення диверсифікації діяльності з метою зміцнення конкурентних позицій необхідно:

Враховуючи невизначеність сучасної дійсності та певну значну залежність від зовнішніх факторів, банки проводять ефективну та збалансовану політику та наголошують на використанні новітніх технологічних можливостей, що створить сприятливий фундамент для подальшої ефективної діяльності та успішної конкуренції.

Тому, враховуючи досвід зарубіжних країн щодо оцінки конкурентоспроможності та фінансової стабільності як основи конкурентної переваги банків у постійно мінливому середовищі та основних бізнес-

ризиках, можна виділити основні відмінності та необхідність наближення вітчизняних методичних показників до, які є більш досконалішими та чіткими.

Рис. 3.3. Зміцнення конкурентних позицій

*Примітка: складено автором за джерелом [38]

Реалізація рекомендованих заходів та врахування факторів ризику надасть можливість АТ «Ощадбанк» для досягнення довгострокових переваг у збереженні та зміцненні існуючих конкурентних позицій, а також можливості для вдосконалення та розвитку.

Це буде сприяти :

1. Створенню ідеального середовища для співпраці з бізнес-партнерами, також на міжнародному рівні;
2. Підвищенню позитивного іміджу банку на ринку банківських та фінансових послуг;
3. Використовувати нові можливості та методи для залучення новітніх інформаційних технологій та програмного забезпечення для оптимізації роботи та скорочення часу та зусиль на надання послуг та створення нових продуктів;

4. Оптимізації витрат та знайденню нових шляхів управління та забезпечення комплексних підходів до розв'язання проблемних питань.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі було розглянуто конкуренцію в банківській системі та методичні засади оцінювання конкуренції.

За результати досліджень, проведених в роботі, можна зробити наступні висновки:

1. Конкуренентоспроможність банку – це здатність фінансової установи вести ефективну господарську діяльність та мати на меті досягнення практичної прибуткової реалізації послуг в умовах конкурентного ринку. Водночас створення та реалізація конкурентоспроможних послуг є узагальнюючим показником стійкості банку на фінансовому ринку у процесі ефективного використання фінансового, науково-технічного та кадрового потенціалу

2. Одним із основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність вітчизняних банків, є концентрація капіталу. Через злиття та поглинання банків посилення економічної концентрації зменшить кількість конкурентів, тим самим послабивши конкуренцію.

3. В результаті дослідження, ми виявили, що досі не розроблено серед банків та банківських послуг єдиної методології оцінки конкурентоспроможності. Але ми виділили наступні загальні класифікації методів оцінювання: матричний, графічний, індексування, аналітичний, комплексний, експертний.

4. Було здійснено аналіз факторів впливу на рівень конкуренції в банківській системі України. Виявлено, що фактори конкурентоспроможності розглядаються як система за рівнями впливу на конкурентоспроможність банківських продуктів; окремих банків та загалом банківської системи. Аналізуючи конкурентну ситуацію на ринку на основі факторів впливу на її інтенсивність потрібно виділити основні: співвідношення сил конкурентів та їх кількість, темпи зростання ринку.

5. Було проаналізовано зміну кількості банків банківської системи України, ми бачимо, що за десятиріччя кількість банків зменшилась вдвічі, а банківська система України з кожним роком збільшує свої активи, що свідчить про ріст конкуренції на ринку.

6. Ми проаналізували основні фінансові показники банків України і зробили висновки, що більшість банків працює ефективно (показник ROE більше 15%) і ефективно використовують свої ресурси (ROA не менше 1%), що свідчить про конкурентоспроможність банків на ринку.

7. Розрахувавши та проаналізувавши індекс Херфіндаля–Хіршмана, індекс концентрації та індекс Розенблюта зробили висновки, що коефіцієнт концентрації активів Приватбанку становить 40,1%, що суперечить чинному законодавству. Ринок банківських послуг в Україні монополізований, державні банки формують більше 50% активів та власного капіталу банківської системи України, через високий рівень концентрації спостерігається значне падіння конкуренції, тому необхідно зменшити цей показник. Така ситуація зумовить посилення ринкової значущості системно важливих державних банків та ускладнення умов функціонування для інших банків. Підвищення рівня концентрації державних банків на ринку є негативним явищем у ринкових умовах і заважає розвитку здорової конкуренції.

8. Було досліджено способи оцінки рівня конкуренції в зарубіжних країнах та проаналізовано основні проблеми на сьогодні, які заважають вітчизняним банкам вести ефективну політику сталого розвитку та мати стійкі конкурентні позиції у довгостроковій перспективі. Було запропоновано ряд рекомендацій щодо вдосконалення діяльності АТ «Ощадбанк» з урахуванням наявних можливостей та перспектив.

З метою підвищення конкурентоспроможності в АТ «Ощадбанк» були розроблені наступні пропозиції:

1. Продовжувати та вдосконалювати роботу з непрацюючими; кредитами та зберігати високі стандарти кредитування

2. Активно залучати та утримувати більш стійкі довгострокові ресурси
3. Проводити раціональне розміщення капіталу та здійснювати постійний моніторинг концентрації корпоративних позичальників
4. Проводити адекватну сучасним умовам оцінку конкурентоздатності
5. Удосконалювати програми міжнародного співробітництва
6. Важливими аспектами досягнення лідерських позицій відносно конкурентів є використання новітніх технологій та залучення новітніх розробок у сфері високих технологій для розробки нових продуктів та створення нових систем обслуговування клієнтів.

Основними завданнями на сьогодні для Ощадбанку є збереження конкурентних позицій та вдосконалення системи управління із застосуванням міжнародного досвіду та вітчизняних методологічних напрацювань, які враховують окремі аспекти сучасного стану українського політичного та економічного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III (в редакції від 01.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 28.06.2021).
2. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV (в редакції від від 01.07.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 28.06.2021).
3. Вядрова І.М., Морозов М.В. Сутність конкурентоспроможності в банківському секторі: стан і проблеми. *Бізнесінформ*. 2020. № 11. С. 324-330.
4. Гірченко Т.Д. Стратегія конкурентоспроможності банків в умовах активізації розвитку ринку банківських послуг. *Регіональна економіка*. 2009. № 4. С. 122–127.
5. Гладинець Н.Ю., Петрина В.В. Конкурентоспроможність комерційного банку: теоретичні аспекти та підходи до визначення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 814–818.
6. Жежерун Ю.В. Оцінювання фінансової стійкості банківського сектору: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Випуск 6. Частина 4. С. 217-221.
7. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку. *Фінанси України*. 2001. № 2. С. 119-124.
8. Золотарьова О.В., Гура С. О. Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання. *Економічна наука*. 2016. № 3. С. 34-37.
9. Іщенко О.О. Система індикаторів фінансової стійкості банку: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Ефективна економіка*. 2015. № 2.
URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4094> (дата звернення 18.09.2021).

10. Кириченко О.М., Мігдальський А.В. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 2.

URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5428> (дата звернення 07.06.2021).

11. Кльоба Р.Л. Маркетинговий підхід до вдосконалення управління банківською діяльністю. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Випуск 19.3. С. 196–214.

12. Ковриженко Л. О. Банківська конкуренція: сучасний стан та проблеми розвитку в Україні. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 23. Ч. 1. С. 130–136. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1086/831> (дата звернення 07.06.2021).

13. Коваленко В.В., Белова Ю.М. Забезпечення конкурентоспроможності банків України в умовах структурних дисбалансів економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. Випуск 20. Частина 2. 2016. С. 149-152.

14. Коваленко Я.В., Шевцова О.Й. Конкурентна позиція банку: стратегічно-інноваційний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. – 2011. – № 5(3). – С. 101–108.

15. Коваленко В.В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 12. С. 445–449.

16. Крухмаль О.В., Барановська О.А. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3023> (дата звернення 04.06.2021).

17. Краснова І., Коцюба І. Сутність та класифікація банківських фінансових стратегій. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 9-1. Ч. 4. С. 154–158.

18. Кузьмін О., Чернобай Л., Романко О. Методи аналізування конкурентоспроможності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.10. С. 159–166.
19. Литовченко М.О., Татьянаіна С.М. Сутність та значення конкурентоспроможності банку. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 35. С. 427–432.
20. Майсак О. SWOT-аналіз: об'єкт, фактори, стратегії. Проблема поіскасвзязеймежду факторами. *Управление и высокиетехнологии*. 2013. №1. С. 151-157.
21. Марич М. Г. Оцінка фінансової стійкості комерційних банків України на сучасному етапі розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 17.
URL:<http://global-national.in.ua/archive/17-2017/142.pdf> (дата звернення 17.09.2021).
22. Мироненко М.Ю., Польова О.Л. Банки та банківська система: підручник. Вінниця: ТОВ "Меркьюрі_Поділля", 2017. 416 с.
23. Мірошніченко О., Криклій О. Дослідження факторів конкурентоспроможності банку. *Економічний аналіз*. 2012. Випуск 10. С. 83-89. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ esan_2012_10\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ esan_2012_10(3)_20) (дата звернення 28.06.2021).
24. Мірошніченко, О. В. Методи оцінки конкурентоспроможності банку. *ЕкономікаКрыма*. 2009. № 28. С. 42–47.
25. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 8. С. 11-17.
26. Неизвестная Е.В. Маркетинговий аспект банковскойконкуренции. *Проблемыэкономики*. 2015. № 3. С. 208–215.
27. Прімерова О. Проблеми конкурентоспроможності української банківської системи на сучасному етапі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2009. Випуск 110. С. 46 -50.

28. Разінькова М.Ю., Небаба Н.О., Єгізарян Р.Г. Оцінка конкурентоспроможності банківської системи України в контексті інтеграції в ЄС. *Науково-практичний журнал Агросвіт*. 2018. № 20. С. 31-36.

29. Руда О.Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність. *Ефективна економіка*. 2019. № 4.

URL:http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2019/63.pdf (дата звернення 27.06.2021).

30. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ. 1974. 776 с.

31.Торяник Ж.І., Копилець В.І. Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності банку та банківських послуг. *Економіка і суспільство*. Мукачівський державний університет. Випуск 19. 2018. С. 1189-1197.

32. Хамидуллин А.В. Основные факторы конкурентного преимущества коммерческого банка в экономическом регионе. *Экономические науки*. 2011. № 1(74). С. 78–80.

33. Шемаєва Л.Г. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. 29 с.

34. Шестопалова О.В. Конкурентоспроможність вітчизняних комерційних банків. Шляхи її досягнення. URL:http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/773/1/Schestopalova_The_competitiveness_domestic_commercial_banks.pdf

35. Шумкова В.І. Використання матричних методів для удосконалення стратегічних напрямів маркетингової діяльності в комерційних банках. *Інфраструктура ринку*. 2012. Випуск 21. С. 292-298.

36.Шавло Ю.А., Дереза В.М. Сучасний стан та проблеми конкурентоспроможності банків України. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Випуск 5 (05). С. 306-309.

37. Акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». Консолідований звіт про управління. Консолідована фінансова звітність разом зі звітом незалежного аудитора. 2020. URL: <https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/2021-04/Oschadbank%202020%20-%20FS%20CONSO%20%28UKR%29.pdf> (дата звернення 05.06.2021).
38. Національний банк України. 2020. Офіційний портал. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H2.pdf?v=4 (дата звернення 16.09.2021).
39. НБУ. 2021. Офіційний портал. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 05.06.2021).
40. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. 2020. Офіційний портал. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H2.pdf?v=4 (дата звернення 05.06.2021).
41. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2021 року. Офіційний портал. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4 (дата звернення 17.09.2021).
42. Національний банк України. Основні показники діяльності банків. 2021. Офіційний портал. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення 07.06.2021).
43. Пишний А. Банківська система більше не драйвер ризику, а чинник стабільності, управління й подолання викликів. 2020. Офіційний портал. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/press-service/relizes/andriy-pishnyi-bankivska-sistema-bilshe-ne-drayver-riziku-chinnik-stabilnosti> (дата звернення 05.06.2021).
44. Про Ощадбанк. 2021. Офіційний портал. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/about> (дата звернення 04.06.2021).
45. InternationalMonetaryFundDatabase URL: <http://www.imf.org/en/data> (дата звернення 16.09.2021).

46. Національний банк України.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення 04.11.2021).

47. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> (дата звернення 04.11.2021).

48. Вядрова І.М. Сучасні підходи до оцінювання рівня конкуренції на банківському ринку. Сутність конкурентоспроможності в банківському секторі: стан і проблеми. *Науковий вісник Полісся*. 2019. Випуск № 3 (19). С.70-76.

49. Рашкован В., Корнилюк Р. Концентрація банківської системи України: міфи та факти. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 234. С. 6-38.

50. Сус Л.В. Сучасні тенденції розвитку світової банківської справи. *Ефективна економіка*. 2018. №4.

51. Куцик П.О., Миронов Ю.Б., Башнянин Г.І. Рейтингування діяльності банківських установ як інструмент стабілізації національної економіки: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2017. 271 с.

52.

A

Framework for Analyzing Competition in the Banking Sector URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1726248

53. About financial institutions. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/strategies-and-policies/access-to-information-policy.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

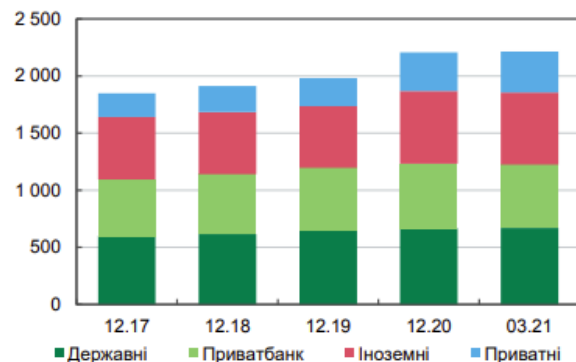
Основні показники банківського сектору України станом на травень 2021 року [19]

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	1.21
Кількість платоспроможних банків	145	117	96	82	77	75	73	73
Загальні балансові показники (млрд грн)²								
Загальні активи	1 477	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982	2 206	2 214
у т. ч. в іноземній валюті	667	800	788	755	779	718	746	740
Чисті активи	1 290	1 254	1 256	1 334	1 360	1 493	1 823	1 836
у т. ч. в іноземній валюті	565	582	519	507	495	492	585	585
Валові кредити суб'єктам господарювання ³	820	831	847	864	919	822	749	751
у т. ч. в іноземній валюті	400	492	437	423	460	381	332	320
Чисті кредити суб'єктам господарювання ³	710	614	477	451	472	415	432	439
Валові кредити фізичним особам	208	176	157	171	197	207	200	206
у т. ч. в іноземній валюті	101	97	83	68	61	38	31	29
Чисті кредити фізичним особам	144	96	76	92	114	143	149	157
Кошти суб'єктів господарювання ³	283	349	413	427	430	525	681	683
у т. ч. в іноземній валюті	114	141	177	163	150	191	233	244
Кошти фізичних осіб ⁴	403	402	437	478	508	552	682	688
у т. ч. в іноземній валюті	214	215	239	244	241	238	285	281
Зміна (р/р, %)								
Загальні активи	4.8%	6.4%	10.6%	5.9%	3.8%	3.7%	11.3%	5.7%
Чисті активи	1.0%	-2.8%	0.2%	6.2%	1.9%	9.8%	22.1%	17.3%
Валові кредити суб'єктам господарювання ³	12.8%	1.3%	2.0%	2.0%	6.3%	-10.6%	-8.8%	-15.2%
Валові кредити фізичним особам	10.3%	-15.7%	-10.4%	8.5%	15.3%	5.0%	-3.5%	-5.8%
Кошти суб'єктів господарювання ³	9.5%	23.5%	18.2%	3.4%	0.8%	22.1%	29.7%	25.4%
Кошти фізичних осіб ⁴	-8.9%	-0.3%	8.7%	9.4%	6.3%	8.6%	23.5%	12.7%
Рівень проникнення⁵ (%)								
Валові кредити суб'єктам госп. ³ /ВВП	51.7%	41.8%	35.5%	29.0%	25.8%	20.7%	17.9%	17.2%
Чисті кредити суб'єктам госп. ³ /ВВП	44.7%	30.9%	20.0%	15.1%	13.3%	10.4%	10.3%	10.0%
Валові кредити фізичним особам/ВВП	13.1%	8.8%	6.6%	5.7%	5.5%	5.2%	4.8%	4.7%
Чисті кредити фізичним особам/ВВП	9.1%	4.8%	3.2%	3.1%	3.2%	3.6%	3.5%	3.6%
Кошти суб'єктів господарювання ³ /ВВП	17.8%	17.6%	17.3%	14.3%	12.1%	13.2%	16.2%	15.6%
Кошти фізичних осіб/ВВП	25.4%	20.2%	18.3%	16.0%	14.3%	13.9%	16.3%	15.7%
Фінансові результати⁶ (млрд грн)								
Чисті процентні доходи	52.2	39.1	44.2	53.0	73.0	78.9	84.8	25.4
Чисті комісійні доходи	23.1	22.6	24.2	27.5	37.8	44.0	46.5	12.4
Відрахування в резерви	84.4	114.5	198.3	49.2	23.8	10.7	31.0	2.0
Чистий прибуток/збиток	-33.1	-66.6	-159.4	-26.5	22.3	58.4	39.7	10.9
Довідково:								
гривень/долар США (середнє за період)	11.89	21.84	25.55	26.60	27.20	25.85	26.96	27.97
гривень/долар США (на кінець періоду)	15.77	24.00	27.19	28.07	27.69	23.69	28.27	27.89
гривень/євро (середнє за період)	15.72	24.23	28.29	30.00	32.14	28.95	30.79	33.76
гривень/євро (на кінець періоду)	19.23	26.22	28.42	33.50	31.71	26.42	34.74	32.72

Структура банківського сектору в Україні станом на травень 2021 року [19]

Загальні активи банків зросли за I квартал 2021 року на 0.4% (до 2.21 трлн грн). На кінець березня діяло 73 платоспроможних банки, за квартал їхня кількість не змінилася.

Графік 1. Загальні активи банків, млрд грн*

* Платоспроможні банки поділено на групи згідно з класифікацією у відповідному звітному періоді.

Таблиця 1. Кількість банків*

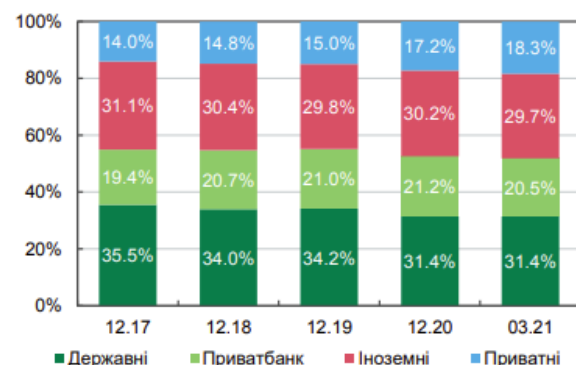
	2017	2018	2019	2020	I.21
Платоспроможні	77	75	73	73	73
Зміна	-14	-5	-2	-2	0
Державні**	5	5	5	5	5
Зміна	-1	0	0	0	0
Іноземні	23	21	20	20	20
Зміна	-2	-2	-1	0	0
Приватні	54	51	50	48	48
Зміна	-11	-3	-1	-2	0

* Кількість наведено на кінець відповідного періоду.

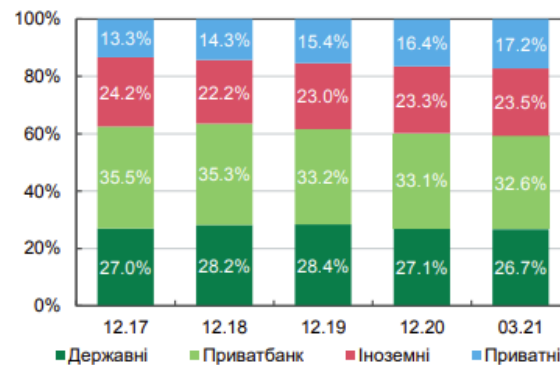
** У тому числі Приватбанк.

Третій квартал поспіль помітно зростає частка банків із приватним українським капіталом в активах: на 1.1 в. п. до 18.3% за I квартал. Частка державних банків (включно із Приватбанком) становила на кінець березня 51.9% та 59.3% відповідно в чистих активах та депозитах населення.

Графік 2. Розподіл чистих активів за групами банків

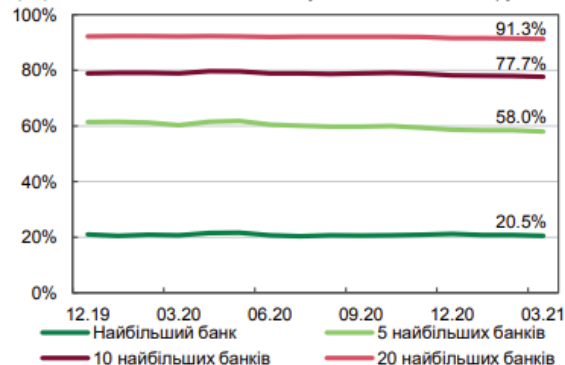

Графік 3. Розподіл депозитів фізичних осіб за групами банків

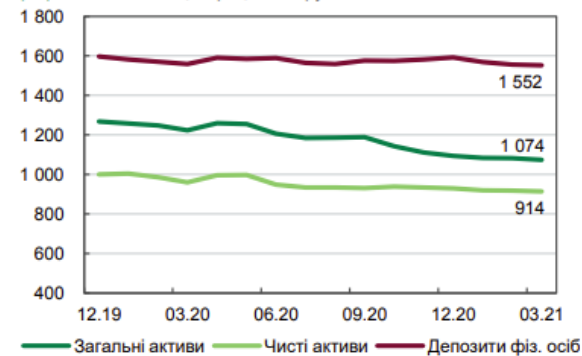

Відображенням активності приватних банків стало скорочення частки найбільших 20 банків протягом останніх двох років. За I квартал 2021 року вона знизилася на 0.3 в. п. – до 91.3%.

Графік 4. Частка найбільших банків у чистих активах сектору

Графік 5. Рівень концентрації сектору за показником ННІ*

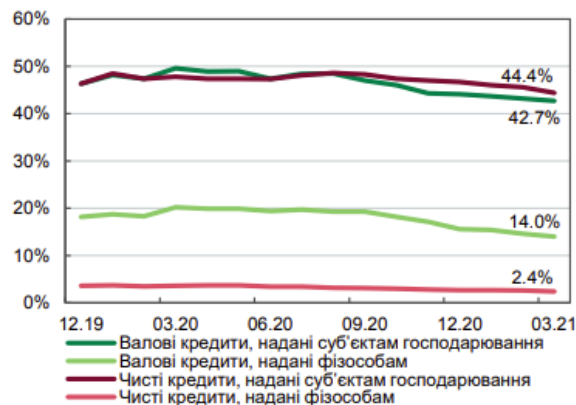

* Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) – індикатор концентрації на банківському ринку. Розраховується як сума квадратів часток окремих банків у загальному обсязі. Може набувати значень від 0 до 10 000 (до 1 000 – ринок є слабо концентрованим). Депозити фізичних осіб включають ощадні сертифікати.

Банківські активи національних банків станом на травень 2021 року [19]

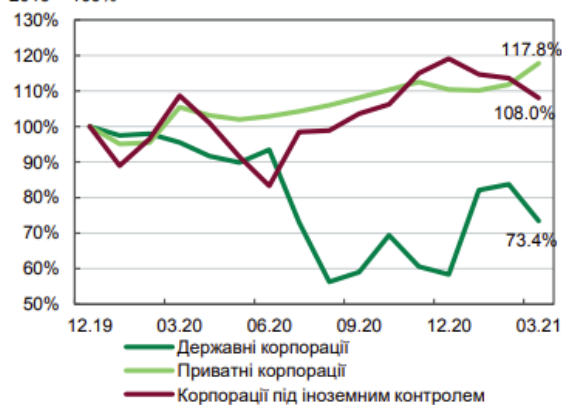
Пожвавлення гривневого кредитування знизило рівень доларизації чистих кредитів суб'єктам господарювання на 2.4 в. п. – до 44.4% за квартал.

Графік 16. Частка валютних кредитів

Чисті гривневі кредити вітчизняним приватним та державним корпораціям у I кварталі зросли відповідно на 6.7% та 25.6%.

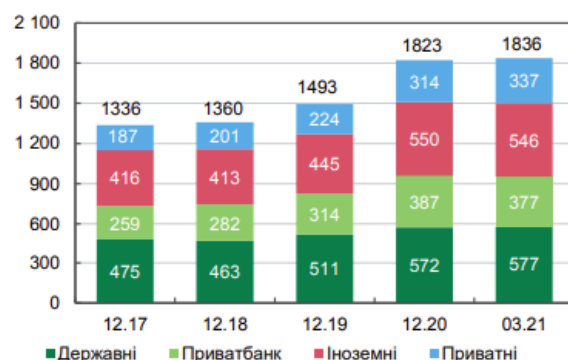
Графік 17. Чисті гривневі кредити нефінансовим корпораціям, 2019 = 100%*

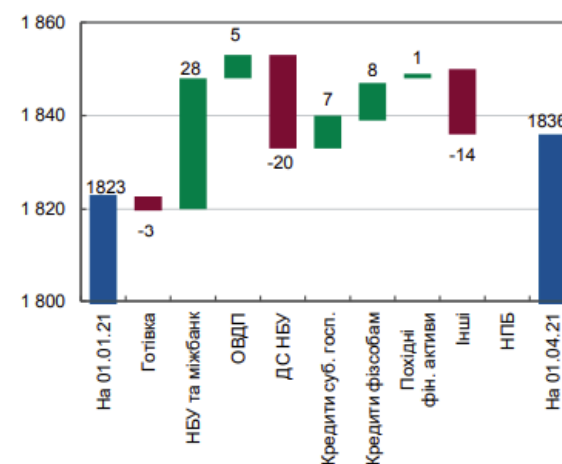
* У банках, платоспроможних на 01.04.2021.

Чисті активи сектору зросли за I квартал на 0.7% (до 1.84 трлн грн). Найбільше зросли кошти на рахунку в НБУ та кредити клієнтам.

Графік 12. Чисті активи* за групами банків, млрд грн

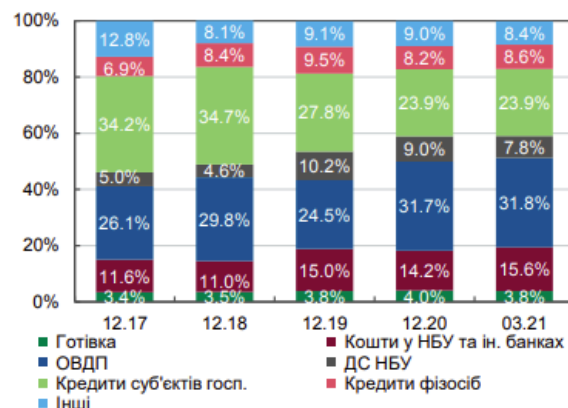
Графік 13. Зміна чистих активів за складовими у I кварталі 2021 року, млрд грн

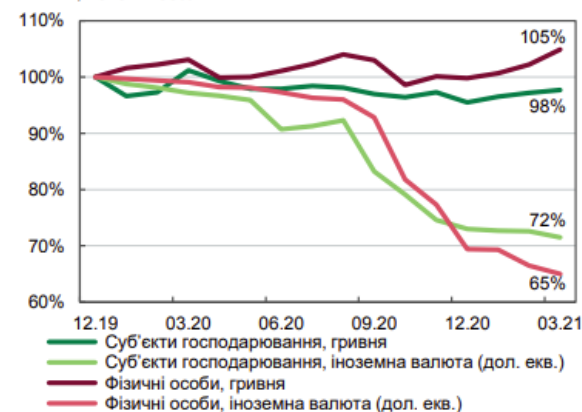
* Скориговані на резерви за активними операціями банків.

У I кварталі відновилося зростання частки кредитів фізичним особам: на 0.4 в. п. до 8.6%. Частка кредитів суб'єктам господарювання залишилася незмінною – 23.9% чистих активів. Списання валютних непрацюючих кредитів було в поточному році більш помірним, ніж у минулому.

Графік 14. Структура чистих активів сектору за складовими

Графік 15. Валові кредити суб'єктам господарювання та фізичним особам, 2019 = 100%

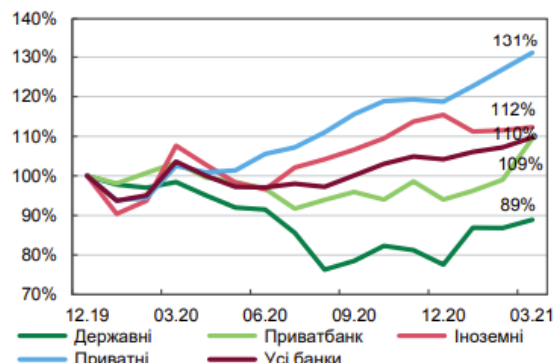

* У банках, платоспроможних на 01.04.2021.

Продовження Дод. В

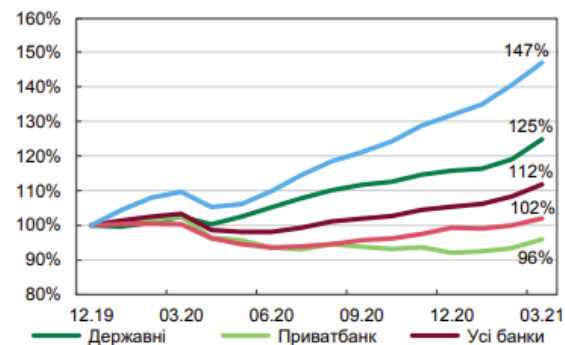
У I кварталі відновилося зростання річного приросту чистого гривневого портфеля фізичних осіб – на 6.0% за квартал та на 8.2% р/р. Чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання також зросли – на 5.3% за квартал та на 5.8% р/р. Найбільш динамічно – у приватних банках.

Графік 18. Чисті кредити суб'єктам господарювання в гривнях, 2019 = 100%*

* У банках, платоспроможних на 01.04.2021.

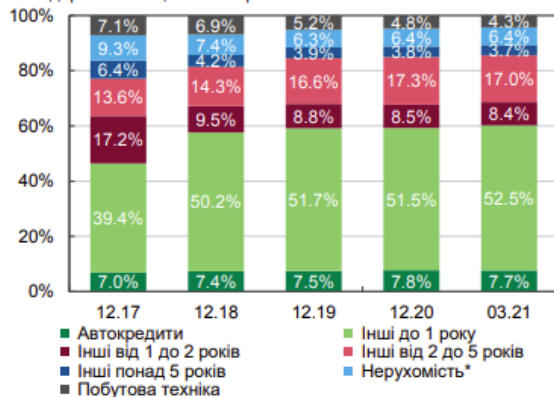
Графік 19. Чисті кредити фізичним особам у гривнях, 2018 = 100%*

* У банках, платоспроможних на 01.04.2021.

У структурі роздрібного гривневого портфеля зросли обсяги кредитів на інші споживчі цілі строком до одного року.

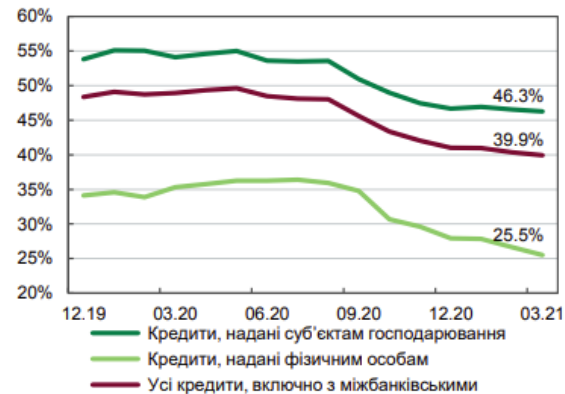
Графік 20. Структура валових гривневих кредитів домашнім господарствам за цільовим призначенням

* На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (зокрема земельних ділянок).

З поживленням роздрібного кредитування частка непрацюючих роздрібних кредитів скорочувалася прискорено порівняно з часткою корпоративних.

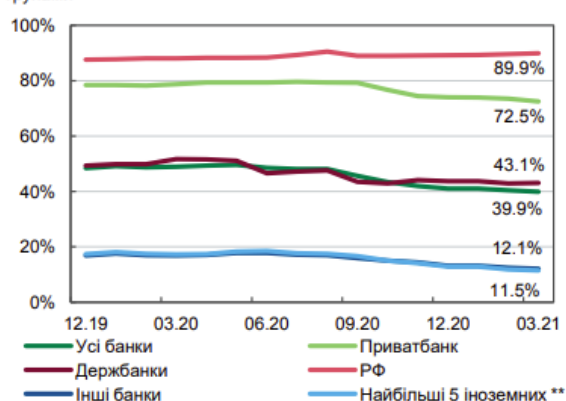
Графік 21. Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків*

* Усі банки, включно з неплатоспроможними, без позабалансових зобов'язань. Фізичні особи включно з фізичними особами-підприємцями.

Списання протягом кварталу були значно меншими, ніж в останньому кварталі попереднього року, тож зниження частки непрацюючих кредитів загальмувалося. На кінець березня непрацюючим було 39.9% кредитного портфеля банківського сектору.

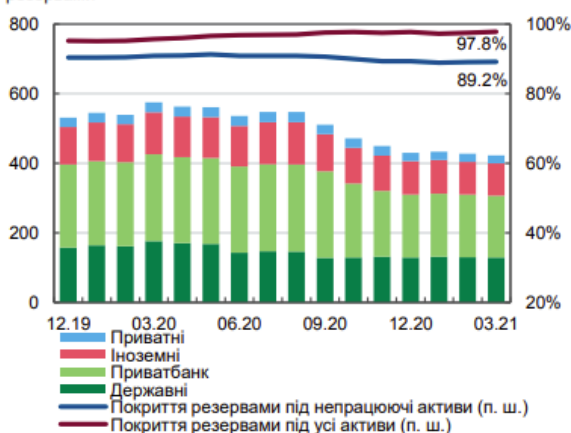
Графік 22. Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків за групами*

* Включно з міжбанківськими кредитами; усі банки включно з неплатоспроможними; без позабалансових зобов'язань.

** Найбільші за чистими активами станом на 01.04.2021 5 іноземних банків (крім банків із російським капіталом).

Графік 23. Обсяг непрацюючих активів, млрд грн, та рівень покриття резервами

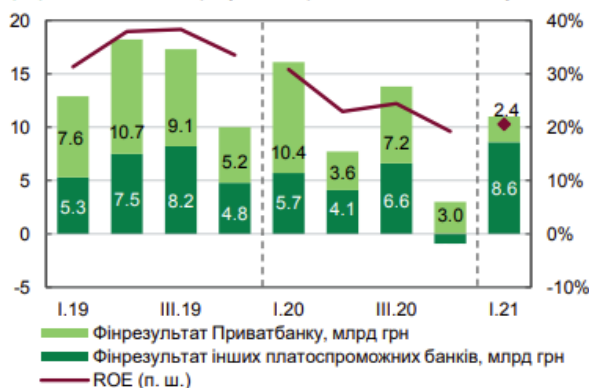

* Включно з міжбанківськими кредитами; усі банки включно з неплатоспроможними; без позабалансових зобов'язань.

Фінансові результати та капітал національного банківського сектору станом на травень 2021 року [19]

За I квартал сектор отримав на 32.2% менший прибуток р/р, передусім за рахунок скорочення операційного доходу.

Графік 42. Фінансовий результат* і рентабельність капіталу банків

* За квартал з урахуванням коригуючих проводок.

Операційна ефективність банків у I кварталі погіршилася р/р: CIR* становив 61.0% порівняно з 47.4% торік.

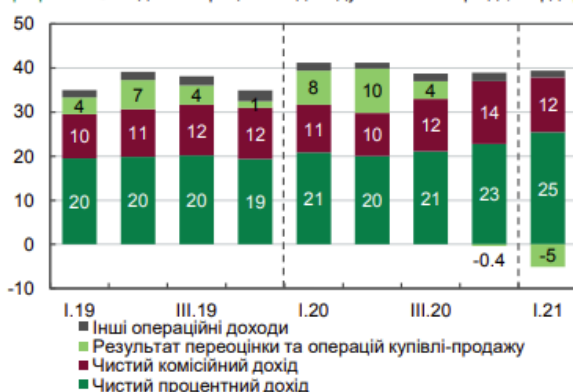
Графік 43. Операційні доходи та операційна ефективність банків

* CIR (Cost-to-Income Ratio) – відношення операційних витрат до операційних доходів.

Операційний дохід скоротився на 16.8% р/р за рахунок від'ємного результату переоцінки цінних паперів, хоча процентний та комісійний доходи р/р зросли.

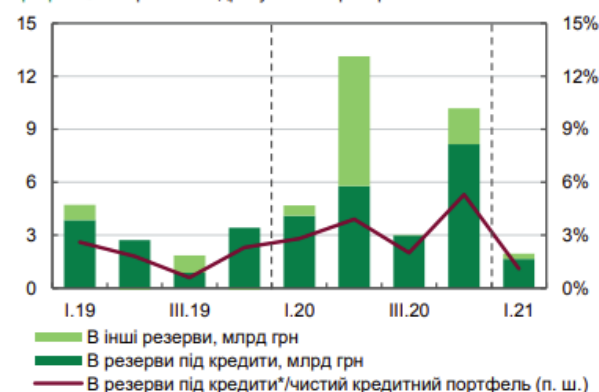
Графік 44. Складові операційного доходу банків за період*, млрд грн

* З урахуванням коригуючих проводок.

Відрахування до резервів сектору були на 58.3% нижчими р/р.

Графік 45. Квартальні відрахування в резерви**

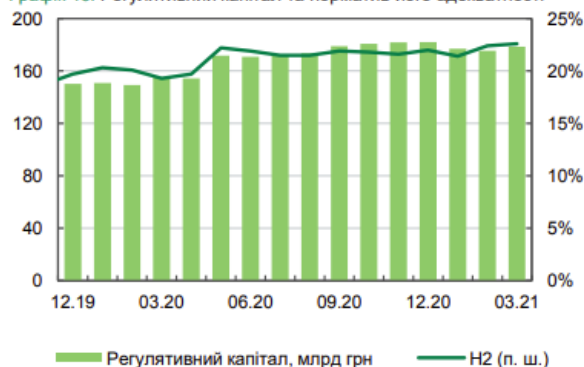

* Приведені до річних значень.

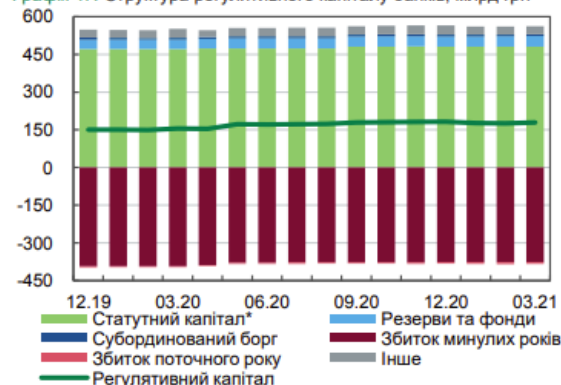
** З урахуванням коригуючих проводок.

Регулятивний капітал із початку року скоротився на 1.9%, зокрема у держбанках, статутний – майже не змінився (+0.02%). Адекватність регулятивного капіталу сектору залишалася значно вищою за мінімальні вимоги.

Графік 46. Регулятивний капітал та норматив його адекватності

Графік 47. Структура регулятивного капіталу банків, млрд грн

* Зареєстрований та незареєстрований статутний капітал.

Аналітичні методи оцінювання конкурентоспроможності банків [35]

Назва показника	Сутність	Формула	Недоліки
Індекс Херфіндаля-Хіршмана, тобто показник, що використовується задля оцінювання рівня монополізації галузі	Розраховується як сума квадратів часток окремого показника діяльності банку в загальному обсязі діяльності по системі.	$HHI = \sum_{i=1}^n X_i^2,$ <p>де n – кількість суб'єктів на депозитному сегменті; X_i – частка i-го суб'єкту в обсязі реалізованого в межах сегменту продукту, %</p>	Чутливість до кількості компаній на ринку та розподілу ринкових часток (враховує відносний розмір компаній, а не їх абсолютну кількість).
Індекс Лінда	Встановлює ступінь нерівномірності розподілу часток на ринку серед його найбільших компаній, визначає межі олігополії на ринку.	$L = \frac{1}{k(k-1)} \times \sum_{i=1}^k Q_i,$ <p>де k – кількість великих компаній; Q_i – співвідношення середньої частки ринку k-ї компанії до частки компаній; i – кількість провідних серед k великих компаній.</p>	Розраховується лише для декількох найбільших компаній.
Індекс Лернера	Демонструє відхилення цін від граничних витрат, пов'язаних з неефективним розміщенням ресурсів за умови монополії на ринку, характеризує рівень ринкової влади конкретної компанії.	$L = [P - MC] / P,$ <p>де P – ціна послуг; MC – граничні витрати.</p>	Є допоміжним, не розраховується за умови вільної конкуренції на ринку, є статичним показником, не дає змогу оцінити вплив ринкової влади на рівень конкуренції.
Коефіцієнт концентрації	Ідентифікація сумарної частки декількох найбільших учасників фінансового ринку.	$CR_i = \sum_{i=1}^n \frac{q_i}{q_{\text{sum}}} \times 100,$ <p>де $\frac{q_i}{q_{\text{sum}}}$ – частка i-го учасника на конкретному сегменті фінансового ринку; n – кількість учасників ринку.</p>	Визначається лише для декількох (як правило, 5 найбільших компаній), не враховує конкурентну структуру та сегментацію фінансового ринку.
Коефіцієнт Джині	Розкриває ступінь нерівномірності розподілу часток на ринку.	$G = \frac{1}{nA_n} \sum_{i=1}^n (i-1)A_i - iA_{i-1} ,$ <p>де A_i – кумулятивне значення частки i, тобто найбільших компаній на ринку; A_n – сума значень часток всіх компаній на ринку; n – кількість компаній на ринку.</p>	Має обмежені можливості щодо розрахунку, характеризує нерівномірність ринкових часток розподілу, проте не чутливий до змін у кількості одиниць сукупності.
Коефіцієнт Розенблюта	Враховує співвідношення загального розміру компаній, тобто основних продуцентів фінансових послуг, дає можливість ранжування компаній за ступенем їх значимості.	$HT = \frac{1}{2 \sum R_i q_i - 1},$ <p>де R_i 1,2,3... – ранг i-ї компанії на ринку ($\max R=1$); q_i – ринкова частка i-ї компанії на ринку.</p>	Чутливість до результатів впливу на показники діяльності лідерів ринку дрібних компаній.

Основні данні діяльності АТ «Ощадбанк» станом на 20221 р. *

Основна інформація	<ul style="list-style-type: none"> - дата створення : 31 грудня 1991 р. - 100 % державний банк; - понад 7 млн. клієнтів ; - 1845 установ; - понад 5 млн. користувачів «Ощад 24/7»
Послуги	<p>1.Фізичним особам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кредитні (кредити на житло, на авто, готівкові та карткові кредити тощо) - депозитні <p>2.Бізнесу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кредитні (для бізнесу, для аграріїв, від міжнародних установ, для ОСББ, кредитування з використанням державних гарантій, мікрокредити для бізнесу) - депозитні (короткострокові, з максимальним доходом, валютні, для державних установ тощо) - еквайрінг - РКО <p>3.Операції з цінними паперами</p>
Розподіл активів	<ul style="list-style-type: none"> - 56% - інвестиційний портфель; - 27% - чистий кредитний портфель; - 17% - інші активи.
Кредитний портфель	<ul style="list-style-type: none"> - 78 % заборгованість корпоративних клієнтів; - 14% фізичних осіб; - 8 % клієнтів ММСБ.
Портфель строкових депозитів	<ul style="list-style-type: none"> - 81% кошти фізичних осіб; - 11 % кошти клієнтів ММСБ; - 8 % кошти клієнтів корпоративного бізнесу.
Досягнення	<ul style="list-style-type: none"> - лідер по приросту депозитного портфеля фізичних осіб: у 2020 році він зріс на 4,9 млрд. грн. - входить в топ-5 українських банків за ключовими показниками: розміром кредитного портфеля та пасивів і кількості клієнтів; - входить в число лідерів за реалізацією державної підтримки ММСБ «Доступні кредити: 5-7-9%» за обсягом інвестиційного кредитування.

* Примітка: складено автором за джерелом[37]

Матриця PEST-аналізу діяльності АТ «Ощадбанк»*

Фактори впливу	Потенційні можливості	Загрози та ризики
<i>Міжнародні фактори</i>	Стратегічний розвиток державних банків в сучасних умовах передбачає продаж міноритарного пакета в середньостроковій перспективі стратегічному міжнародному інвестору. Таким потенційним інвестором для АТ «Ощадбанк» на сьогодні є ЄБРР [16].	Світові фінансові кризи, зміни на міжнародних фінансових ринках, агресивні дії транснаціональних банків, введення фінансових санкцій відносно банків, зміни світових цін на послуги та товари. Негативні політичні фактори на міжнародному рівні.
<i>Політичні фактори на державному чи регіональному рівнях</i>	Державне регулювання конкуренції в банківському секторі, стабільність політичної ситуації в державі, антимонопольне законодавство, оновлення законодавчої та нормативної бази діяльності банківського сектору відносно нових умов.	Дестабілізація політичної ситуації: зміни чинного політичного режиму, партійні розколи та політичні мітинги, напружена передвиборча ситуація призводить до неадекватного прогнозування та планування витрат та доходів. Зміни в податковій політиці банківського сектору, зміни в законодавстві, бюрократія.
<i>Економічні фактори</i>	Зміна облікової ставки НБУ, загальна економічна стабільність в державі.	Різкі зміни курсу валют, подорожчання енергоресурсів, інфляція, високі рівні безробіття, зміна бухгалтерського обліку та звітності, зміна норм обов'язкового резервування.

Продовження додатку Е

<i>Соціальні фактори</i>	Споживча активність, зростання матеріального добробуту населення, поліпшення демографічної ситуації в країні, соціальна мобільність населення, вимоги до якості банківських продуктів та рівень сервісу.	Низька освіченість населення відносно банківських послуг, швидкі зміни потреб населення, негативний вплив ЗМІ, міграційні процеси та зменшення населення працездатного віку, зниження доходів громадян.
<i>Технологічні фактори</i>	Інноваційний потенціал, застосування новітніх технологій, технічні та технологічні засоби для ефективного здійснення банківських операцій та необхідних процедур успішного функціонування банку.	Значні витрати для впровадження та застосування новітніх технологій, недостатні рівні інформаційної безпеки банку.

* Примітка: складено автором за джерелом [37; 39; 44]

**Кількість діючих банків в Україні у 2008-2021 рр., одиниць, станом на
01.01.2021.***

	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 2008	175	47	17
на 2009	184	53	14
на 2010	182	51	18
на 2011	176	55	20
на 2012	176	53	22
на 2013	176	53	22
на 2014	180	49	19
на 2015	163	51	19
на 2016	117	41	17
на 2017	96	38	17
на 2018	82	38	18
на 2019	77	37	23
на 2020	75	35	23
на 2021	71	33	23

*Примітка: складено автором за джерелом [39]

Основні показники діяльності банків України 2021 рік *

Назва показника	01.02.2021	01.03.2021	01.04.2021	01.05.2021
Кількість діючих банків	73	73	73	73
з них: з іноземним капіталом	33	33	33	33
У т. числі зі 100% іноземним капіталом	23	23	23	23
Активи				
Активи	1819530	1826709	1835527	1862829
Активи в іноземній валюті	583049	577673	584773	592260
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	2206650	2210172	2214100	224272
з них: нерезиденти	253323	247955	248601	260286
Загальні активи в іноземній валюті	743165	733877	740056	747659
Готівкові кошти	65786	68023	70082	72795
Банківські метали	508	565	511	451
Кошти в Національному банку України	57390	60640	54962	47275
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	183785	177578	183074	192219
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	53699	56296	54419	51870
Кредити надані клієнтам	966823	967095	967664	986111
Кредити органам державної влади	11367	11067	11156	10830
Кредити суб'єктам господарювання	754488	754050	750736	767053
Кредити фізичним особам	200944	201948	205739	208115
Кредити небанківським фінансовим установам	24	30	33	113
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	759668	758719	768923	772799
Резерви за активними операціями банків	378762	374324	383929	373220
Пасиви	1819530	1826709	1835527	1862829
Капітал	213853	213641	216715	203096
з нього: статутний капітал	479932	479969	479988	481226
Зобов'язання банків	1605678	1613068	1618812	1659733

Продовження додаткуЖ

Зобов'язання банків в іноземній валюті	647560	642146	646330	648961
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	23247	23272	23661	22211
Кошти суб'єктів господарювання	636921	629450	645858	652123
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	682637	690372	687948	700149
Кошти небанківських фінансових установ	34392	35563	36690	35261
Довідкові відомості:				
Рентабельність активів, %	2,67	2,14	2,40	2,87
Рентабельність капіталу, %	22,96	18,31	20,48	24,75

*Примітка: складено за джерелом [42]